

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Çatışma Çözümü ve Türkiye'de Kürt Meselesi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
Erdem KAYA

RAPOR NO: 45
İSTANBUL
2012

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE'DE KÜRT MESELESİ

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
Erdem KAYA

RAPOR NO: 45

MART 2012

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE'DE KÜRT MESELESİ

BİLGESAM YAYINLARI
RAPOR NO: 45

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10
Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36
Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93
www.bilgesam.org
bilgesam@bilgesam.org

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6
A. Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye
Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

Copyright © BİLGESAM MART 2012
Bu yayının tüm hakları saklıdır.
Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin
izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

SUNUŞ

Dünya'daki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak; Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak; karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (BİLGESAM) kuruluş amaçları arasında yer almaktadır. BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu'nun ilk toplantısında alınan kararlar doğrultusunda, yukarıda aktarılan amaçları gerçekleştirmek üzere, çeşitli konularda raporlar hazırlamaktadır.

BİLGESAM Türkiye'nin çağcıl demokrasiler düzeyine terfi etmesi, ülke genelinde sürdürülebilir güvenlik, istikrar, refah ve kalkınmanın sağlanması için Kürt meselesinin çözüme kavuşturulması gerektiğini değerlendirmektedir. Türkiye'nin en önemli sorununun Kürt meselesi olduğunu vurgulayan ve demokratik açılım sürecini yakından takip eden BİLGESAM, problemin çözümüne yönelik bilimsel araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bu araştırmalar Kürt kökenli vatandaşlar adına fikir beyan eden aktörlerin söylemlerinden ziyade doğrudan Kürt nüfusun talep ve beklentilerini tespit etmeye yönelik tasarlanmakta ve yürütülmektedir. BİLGESAM böylece Türkiye'de Kürt meselesi üzerine alan araştırmaları noktasındaki eksikliği gidermeye çalışmakta, problemin çözümüne katkıda bulunmaya gayret etmektedir.

BİLGESAM, 2008-2009 döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki 17 ilde, İstanbul ve Mersin'de göç ile oluşmuş mahallelerde 8607 kişi ile görüşerek kapsamlı bir anket gerçekleştirmiş, anketin bulgularını "Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi" raporu ile yayımlamıştır. Akabinde, anket verileri kullanılarak "Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış" başlıklı rapor yayımlanmıştır. Demokratik açılım sürecinin başlamasıyla (E.) Büyükelçi Özdem Sanberk tarafından hazırlanan "Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı" ve Bilge Adamlar Kurulu Raporu olarak hazırlanan "Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar" raporları kamuoyuna takdim edilmiştir.

BİLGESAM, 2009-2010 döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu 19 il ile birlikte, göç alan Mersin ve batıdaki beş ilde 192 kişi ile derinlemesine mülakat çalışması gerçekleştirmiştir. Bu mülakatların bulguları ve tahlili "Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar" başlıklı kitapta yayımlanmıştır. Türkiye'de son yıllarda demokratikleşme adına gerçekleştirilen reformlar ve demokratik açılım süreci Kürt meselesinin çözümü için gerekli şartları nispeten hazırlamıştır. BİLGESAM bu dönemde Türkiye'de Kürt meselesinin çözümüne yönelik dört boyuttan oluşan teferruatlı bir strateji geliştirmiş, bu stratejiyi "Terörle Mücadele Stratejisi" başlıklı Bilge Adamlar Kurulu raporunda yayımlamıştır.

“Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi” raporu çatışma çözümü disiplinindeki yaklaşımları inceleyerek etnik ayrılıkçılığa dayalı gelişen terör örgütleriyle mücadelenin etnik sorunların çözüm sürecindeki işlevini ortaya koymakta, “Terörle Mücadele Stratejisi” başlıklı çalışmada geliştirilen dört boyutlu stratejiyi esas almaktadır. İspanya’nın Bask meselesinde ve İngiltere’nin Kuzey İrlanda sorununda edindiği çatışma çözümü deneyimlerini inceleyen rapor, Türkiye’deki Kürt meselesinin demokratikleşme, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik, güvenlik ve uluslararası ilişkiler olmak üzere dört boyutlu bir süreç ile çözüme kavuşturulabileceğini öne sürmekte, bu boyutlar kapsamında karar mercilerine uygulanabilir tavsiyeler sunmaktadır. Teröristle silahlı mücadelenin geniş kapsamlı çatışma çözümü sürecinin güvenlik boyutunda diğer boyutlarla eşzamanlı olarak yürütülmesi gerektiğini belirten rapor, PKK terör örgütünün çözüm sürecinin tarafı olamayacağını, Kürt meselesinin çözümünde muhatabın doğrudan Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşlar olduğunu ortaya koymaktadır.

“Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi” raporunun bu alanda çalışma yapan akademisyenlere, araştırmacılara ve Türkiye’deki karar mercilerine faydalı olması ve Kürt meselesinin çözümüne katkıda bulunması temennisiyle, raporda emeği geçen BİLGESAM personeline teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla Sandıklı
BİLGESAM Başkanı

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE’DE KÜRT MESELESİ¹

Çatışma çözümü disiplini; barış çalışmalarından temelini alarak II. Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası ilişkiler sahasının bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerin savaşın nedenlerinin tespiti doğrultusunda gelişen epistemolojisi çatışma çözümünü besleyecek zemini hazırlamıştır. Soğuk Savaş döneminde, bloklar arası uyumsuzluk ve muhtemel bir nükleer savaşın hesap edilen sonuçlarının çatışma çözümü çalışmalarına hız kazandırdığı ifade edilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise sayısı artan barış girişimleri ve anlaşmalarıyla ortaya çıkan çözüm süreçleri, disipline daha fazla gözlemlenebilir veri sağlamıştır. Psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanlarından istifade ederek disiplinler arası nitelik kazanan çatışma çözümü, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve kalıcı barışın tesisine yönelik belirli aşamalardan oluşan yaklaşımlar geliştirmiştir.

1919’da Galler Aberystwyth Üniversitesi’nde açılan ilk uluslararası ilişkiler kürsüsü savaşın sebeplerinin anlaşılması amacıyla teşkil edilmişti. I. Dünya Savaşı sonrasındaki savaş karşıtı iklimin bu dönemde gelişmekte olan uluslararası ilişkiler akademisinin ilgi alanı üzerindeki tesiri oldukça belirgindir. 1920-1945 yılları arasında Britanya, Avrupa ve Kuzey Amerika’da yaygınlaşan uluslararası ilişkiler enstitüleri kalıcı barışın sağlanabileceği şartların tespitine yönelik bilimsel çalışmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Milletler Cemiyeti’nin kuruluşuyla; uluslararası barışın sürdürülebileceği yönünde oluşan iyimser hava, iki dünya savaşı arasındaki dönemde barış çalışmalarına odaklanan akademik kurumların tesisine imkân tanımıştır. 1930 yılında kurulan Alman Barış Akademisi ve 1931’de Fransa’da Lyon Üniversitesi’nde açılan Uluslararası Teşkilatlar ve Barış Çalışmaları bilim dalı mezkûr oluşumlara örnek gösterilebilir.²

Barış araştırmaları ile birlikte çatışma çözümü disiplinine temel teşkil eden akademik çalışmaların bu dönemde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Mary P. Follet’in işletme yönetimi alanında kullandığı “ortak kazanç” kavramı ve David Mitrany’nin geliştirdiği Fonksiyonalist bakış açısı, çatışma çözümü modellerinin esas kabul edeceği “kazan-kazan” yaklaşımının çıkış noktası niteliğindedir. Mitrany’nin Fonksiyonalist yaklaşımı devletlerarası düzeyde ortak menfaatlere hizmet eden bir işbirliği sürecinin mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Fonksiyonalizm, bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplinine etki eden Realist bakış açısının rekabet odaklı “kazan-kaybet” tezine karşı farklı bir seçenek arz etmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Ernest B. Haas ve Karl W. Deutsch, Mitrany’nin Fonksiyonalist yaklaşımını geliştirmiş, devletlerin bütünleşmiş topluluklar meydana getirerek barışı sağlayabileceğini ileri sürmüştür.³

¹ Bu çalışma, daha önce BİLGESAM Başkanı Doç. Dr. Atilla Sandıklı’nın editörlüğünde telif edilen “Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri” başlıklı kitapta yayımlanmıştır. Ancak önemi ve güncelliği nedeniyle ayrı bir rapor olarak da yayınlanmasında fayda mütala edilmiştir.

² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*, (Cambridge: Polity Press, 2007), 34-36

³ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 36-38.

Aynı dönemde çatışma çözümü disiplinine katkı sağlayacak, savaşın sebeplerine ilişkin istatistik verilere dayalı akademik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Pitirim A. Sorokin, Quincy Wright ve Lewis F. Richardson’ın çalışmaları bu niteliktedir. Quincy Wright savaşların engellenebilmesi için önce anlaşılması gerektiğini belirterek savaşlara yol açan sebepleri analiz etmiş, barışın hangi şartlarda gerçekleşebileceğini açıklamıştır.⁴ İngiliz fizikçi ve matematikçi Richardson silahlanma ile savaş arasındaki ilişkiyi matematiksel bir model ile açıklamaya çalışmıştır.⁵ Sorokin, Wright ve Richardson’ın çalışmaları daha sonra Melvin Small ve J. David Singer’in başlattığı savaşlar hakkında bilimsel veri derleme projesine (Correlates of War Project-COW)⁶ esin kaynağı olmuştur.

Milletler Cemiyeti tecrübesinden sonra II. Dünya Savaşı’nı müteakip kurulan Birleşmiş Milletler, barış çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır. Nitekim barış çalışmalarının önemli bir bölümü, dünya barışının temini için devletlerin otoritesini kabul ettiği etkili bir uluslararası aktöre işaret etmiştir. Kalevi J. Holsti, 1648-1989 döneminde geniş çaplı savaşlar sonrası imzalanan barış antlaşmalarının tesis ettiği uluslararası sistemleri incelemiş, barışın sürdürülebilmesinin sekiz temel şarta bağlı olduğunu belirtmiştir. Holsti çatışma çözümü mekanizmasını tespit ettiği bu sekiz şart arasına dâhil etmiştir. Uluslararası sistemde kalıcı barışın sağlanması ve savaşların engellenebilmesi için işleyen bir çatışma çözümü mekanizmasının bulunması gerekmektedir. Somut çözüm mekanizmalarının yanında devletleri bu mekanizmalara teşvik edecek normların varlığı ve tesiri önemlidir. Holsti, uluslararası sistemin barışın korunabilmesi için gelecekte meydana gelebilecek çatışmaların çözümü için de yeni kuruluşlar ve kurallar tayin etmesi gerektiğini öne sürmektedir.⁷

Çatışma çözümü disiplini özelinde akademik kurumların ve yayınların ortaya çıkışı 1945-1965 döneminde gerçekleşmiştir. Kenneth Boulding’in girişimiyle 1957’de yayına başlayan *Journal of Conflict Resolution* ve Michigan Üniversitesi’nde 1959’da kurulan Çatışma Çözümü Araştırmaları Merkezi (Center for Research on Conflict Resolution) ilk somut adımlar olarak değerlendirilebilir. Kenneth Boulding’in çalışmaları, barış alanındaki önceki araştırmalar gibi savaşların hangi şartlar altında önlenebileceği sorusuna odaklanmıştır. Boulding, barışın uluslararası teşkilatların daha etkili hale getirilmesiyle sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Çatışmaların sebeplerinin araştırılmasıyla derlenecek veriler ise gelecekte meydana gelebilecek savaşların engellenmesi sürecinde işlerlik kazanabilecektir. Uluslararası teşkilatlar, çatışma çözümü alanında toplanacak veriler doğrultusunda hangi şartların sıcak çatışmaya yol açabileceğini tespit ederek savaşa giden sürece müdahale edebilecektir.⁸

⁴ Quincy Wright, *A Study of War*, (Chicago: Chicago University Press, 1942).

⁵ Lewis F. Richardson, *Arms and Insecurity*, der. Nicholas Rashevsky ve Ernesto Trucco (Chicago: Quadrangle Books, 1960).

⁶ COW Projesi Michigan Üniversitesi’nde 1963’te başlatılmıştır. Proje, 1816’dan bugüne yapılan savaşlara ilişkin verilerin sistematik biçimde toplanması amacını taşımakta ve sürekli güncellenmektedir. İlk etapta sadece devletlerarası savaşlar üzerine verilerin toplandığı projeye daha sonra iç savaşlar da dâhil edilmiştir. Süreç içinde üniversiteler arası bir nitelik kazanan projenin merkezi bugün Pennsylvania Devlet Üniversitesi’ndedir. Bkz. <http://www.correlatesofwar.org/>

⁷ Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 345-348.

⁸ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 40-41.

Çatışma çözümü disiplininin gelişmesine katkıda bulunan akademik çalışmaların önemli bir bölümü İskandinavya’daki barış enstitülerince gerçekleştirilmiştir. 1960’ta Oslo Üniversitesi bünyesinde Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO), 1966’da Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) ve 1969’da Finlandiya’da Tampere Barış Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. *Journal of Peace Research* Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1964 yılında yayınlanmaya başlamıştır. İskandinavya bölgesinden özellikle Johan Galtung’un çalışmaları öne çıkmaktadır. Galtung’un şiddet ve barış kavramları için geliştirdiği farklı tanımlar, barış çalışmaları ve çatışma çözümü disiplinde başvurulan temel kavramlar halini almıştır. Galtung, savaşın önlenmesi için gerekli şartları tespit etmekle sınırlı kalmamış, çatışan tarafların barışçıl bir ilişki biçimine terfi etmesine imkân tanıyabilecek yaklaşımlar geliştirmiştir.⁹ Galtung’a göre çatışma ortamının barış haline dönüştürülmesi için tarafların tek taraflı hedeflerin ötesine geçerek birlikte var olma ve gelişme amacı doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir. Barış, çatışmaya taraf olan aktörlerin tek yanlı hedeflerinin ötesinde aşkın bir vizyon kazanmasıyla gerçekleşebilir. Tarafların birlikte varlık gösterme ve gelişme kaydetmesine imkân tanıyan Avrupa Birliği gibi oluşumlar bu vizyonun uygulamaya konmuş örneğidir.¹⁰

Kenneth Boulding ve John Galtung’un ardından disiplinin üçüncü kurucusu olarak değerlendirilen John Burton, çatışma çözümü sahasında çeşitli akademik kuruluşların ihdas edilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. 1966’da Londra Üniversitesi bünyesinde Çatışma Analizi Merkezi’nin kuruluşuna öncülük eden Burton, Edward Azar ile birlikte 1980’lerde Maryland Üniversitesi’nde Uluslararası Kalkınma ve Çatışma Yönetimi Merkezi’ni tesis etmiştir. John Burton, çalışmalarıyla çatışma çözümüne sistem, oyun ve ihtiyaç teorilerini uyarlamıştır. Burton, ihtiyaçlar teorisi kapsamında çatışmanın son bulması için “ihtiyaç” kavramını “çıkar” kavramından ayrı tutmuş, çıkarların müzakere edilebileceğini ancak ihtiyaçların pazarlık konusu yapılamayacağını ileri sürmüştür. Burton; güvenlik, kimlik ve tanınma ihtiyacı gibi bazı temel ihtiyaçlar olduğunu ifade etmiş, bu ihtiyaçların karşılanması ile uyuşmazlığın kalıcı bir çözüme kavuşturulabileceğini öne sürmüştür. Dolayısıyla çözüm süreci, ancak çatışan tarafların temel ihtiyaçlarının tespiti ve bu ihtiyaçların karşılanması ile netice verebilir. John Burton, belirli aşamalardan oluşan çatışma çözümü modellerinin ötesinde gelecekte zuhur edebilecek çatışmaları önlemeye yönelik proaktif bir problem-çözümü yaklaşımı (provention) geliştirmiştir.¹¹

1965-1985 döneminde çatışma çözümü alanında teorik çalışmalar çeşitlenmiş, daha özel amaçlar istikametinde yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu süreçte, nükleer savaşın engellenmesi ve uluslararası sistemdeki eşitsizliklerin giderilmesi gibi hedeflere ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiş, problem-çözümü yaklaşımı gerçek çatışmalara uyarlanmaya başlamıştır. Problem-çözümü yaklaşımının gerçek çatışmalara uygulanmasında Harvard Ekolü’nün katkısı

⁹ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 41-42.

¹⁰ Johan Galtung, “Peace by Peaceful Conflict Transformation-the Transcend Approach,” *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung (Oxon: Routledge, 2007), 14-15.

¹¹ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 43-47.

kayda değerdir. Herbert C. Kelman’ın teşebbüsüyle Harvard Üniversitesi’nde kurulan Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü Programı (PICAR)¹² İsraililerle Filistinliler arasında doğrudan görüşmelere dayalı problem-çözümü çalışmaları düzenlemiş, iki topluluğun birbirini tanması için gerekli etkileşim zeminini temin etmiştir. Kelman’ın İsrail-Filistin ihtilafı kapsamında yürüttüğü problem-çözümü çalışmaları çatışan topluluklara mensup resmi sıfatı olmayan kişiler arasındaki görüşmelerin işlevini ortaya koymuştur. Katılımcıların birbirini dinlemeye teşvik edildiği, karşılıklı ihtiyaç, kaygı ve bakış açılarının paylaşıldığı oturumlar, çatışan tarafların birbirini çözüm sürecinin muhatabı olarak görmeye başlamasını sağlamıştır.¹³ Herbert Kelman’ın Nadim N. Rouhana ile birlikte 1990-1993 yılları arasında düzenlediği benzer çalıştaylar iki-devletli çözüm önerisini güçlendirmiş, Oslo Antlaşmalarına giden sürece hizmet etmiştir.

Harvard Ekolü’nün disipline sağladığı katkı uluslararası çatışmalarda müzakere yöntemi üzerine yapılan çalışmalarda da ön plana çıkmaktadır. 1979’da kurulan Harvard Müzakere Programı (HNP) ve 1985’te yayına başlayan *Negotiation Journal* müzakere yöntemlerine ilişkin disiplinler arası bir literatür meydana getirmiştir. Roger Fisher ve William L. Ury’nin geliştirdiği “ilkeli müzakere” teorisi, çatışan tarafların çözüme yönelik yürüteceği görüşmelerde kazan-kazan felsefesine dayalı bir yaklaşım sunmuştur. İlkeli müzakere teorisi, tarafların aralarındaki ilişkiyi uyuşmazlık konusundan ayrı değerlendirmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Öncelikle ortak menfaatler doğrultusunda çözüm seçenekleri tespit edilmelidir. İlkeli müzakere teorisinde uyuşmazlığa neden olan konular değil, birlikte hareket esastır. Konular üzerinden sürdürülecek pazarlık sürecinde çözüme dönük atılabilecek adımlar “taviz verme” şeklinde değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle taraflar uyuşmazlığa yol açan konularını öne çıkarmadan birlikte kazanma amacıyla müzakereye girmelidir. Müzakerenin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için de objektif kıstaslar belirlenmeli ve bu kıstaslar eşliğinde müzakere sürdürülmelidir.¹⁴

Üçüncü tarafın uyuşmazlık sürecine müdahalesini inceleyen arabuluculuk çalışmaları çatışma çözümü sahasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Üçüncü tarafın arabulucu sıfatıyla müdahil olduğu çatışma çözümü süreçleri M.Ö.’ye kadar uzansa da, mevzu ile alakalı bilimsel araştırmalar 1960’larda başlamıştır. Oran Young, Adam Curle, Kenneth Kressel, Dean G. Pruitt, Jacop Bercovitch ve I. William Zartman’ın çalışmaları uluslararası çatışmalardan iç savaşlara arabuluculuğun genel teorik çerçevesini ortaya koymuş, farklı arabuluculuk stratejileri geliştirmiştir. Bercovitch arabuluculuğu; çatışan tarafların talebi veya üçüncü tarafın teklifi üzerine başlatılan, arabulucu tarafın taraflar arasındaki uyuşmazlığı ve düşmanlık algısını silahlı kuvvet kullanmaksızın değiştirmeye çalıştığı bir süreç olarak tanımlamaktadır.¹⁵ Adam Curle’e göre arabuluculuk sürecinin dört ana unsuru vardır. Birinci unsur arabulucu tarafın çatışan taraflar arasında irtibatı tesis etmesi, geliştirmesi ve

¹² Program, 1 Ağustos 2003 tarihinde sona ermiştir.

¹³ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 48-49.

¹⁴ Roger Fisher, William Ury ve Bruce Patton, *Getting to Yes Negotiating Agreement without Giving In*, (New York: Houghton Mifflin Company, 1991).

¹⁵ Jacop Bercovitch, *Theory and Practice of International Mediation Selected Essays*, (Oxon: Routledge, 2011), 19.

sürdürmesidir. İkincisi, çatışan taraflar arasındaki düzenli bilgi alış-verişini sağlamasıdır. Üçüncü unsur olarak, arabulucu tarafın çatışmaya taraf olan aktörlerle dostane ilişkilere sahip olması belirtilmektedir. Dördüncü unsur ise arabulucu aktörün çatışan tarafları çözüm doğrultusunda işbirliğine ve müzakereye girmeye ikna etmesidir.¹⁶

Disiplinin Tanımı, Nitelikleri ve Kazan-Kazan Felsefesi

Silahlı çatışmanın sonlandırılması, uyuşmazlığın yeni bir sıcak temasa yol açmayacak şekilde adil bir çözüme kavuşturulması ve tarafların güvenliğinin sağlanması çatışma çözümü yaklaşımlarının temel amacıdır. Peter Wallensteen çatışma çözümünü; çatışan tarafların temel anlaşmazlıkları çözen bir anlaşmaya vardığı, tarafların birbirinin varlığını kabul ettiği ve karşılıklı tüm saldırıların sona erdiği bir süreç olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Dolayısıyla çatışma çözümü, silahlı çatışmayı sonlandıran ve uyuşmazlıkları çözüme kavuşturan bir anlaşmaya bağlıdır. Tarafları bağlayıcı niteliği bulunan böyle bir anlaşmanın karara bağlanması ve geçerliliğini koruması ise karşılıklı güveni gerektirmektedir. Karşılıklı güvenin sağlanmadığı çözüm süreçleri muvakkaten etkili olsa da uzun vadede kırılığandır. Çatışan taraflar kendi varlığını teminat altında gördüğü ve birbirine güven duyduğu nispette çözüm kalıcı niteliğini yitirmeyecektir.

Sanson ve Bretherton’a göre çatışma çözümü yaklaşımlarının dört özelliği öne çıkmaktadır. Birinci özellik; tarafların çözüm sürecinde işbirliği doğrultusunda birlikte çaba sarf etmesidir. İşbirliği, çatışmayı ortak kazanç temin edilen bir dinamiğe dönüştürebilir. Sıfır toplamlı menfaat telakkisiyle sürdürülen rekabet ise bu dönüşümü engellemektedir.¹⁸ Çatışma çözümü yaklaşımlarının ikinci özelliği sürecin kapsayıcı olmasıdır. Kapsayıcı çözüm süreci tüm tarafların menfaat ve ihtiyaçlarına hitap etmekte, çatışan tarafların birlikte kazandığı bir netice vermektedir. Üçüncü özellik, çözüm sürecinin tarafların birbirinin temel çıkarlarına anlayış gösterdiği menfaat odaklı bir yaklaşımla yönetilmesidir. Taraflardan birinin diğerine kendi çıkarlarını dayatması ile sağlanan çözüm sürdürülebilir barışı imkânsız kılmaktadır. Tarafları çatışmaya sevk eden ilk konumların muhafaza edildiği ve tarafların bu konumları üzerinden pazarlığa girdiği süreçler de çoğu zaman başarısız olmaktadır. Uyuşmazlıkları gideren çözümler bu nedenle genelde karşılıklı kaygı ve çıkarların idrak edildiği, tarafların ilk konumlarını gözden geçirdiği süreçlerle sağlanabilmiştir. Dördüncü özellik, çözüm süreci ve sonucun barışçıl olmasıdır. Çatışmanın dönüşümü şiddetli olmamalıdır. Çatışma halinin silahlı güç tatbikiyle barışa dönüştürülmesi, gelecekte tekrar silahlı güce başvurmanın gerekçesini oluşturabilir.¹⁹

¹⁶ Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 52.

¹⁷ Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution* (Londra: SAGE Publications, 2007), 8.

¹⁸ Ann Sanson ve Di Bretherton, “Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues,” *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century* içinde, der. D. J. Christie, R. V. Wagner & A. D. Winter (New Jersey: Prentice Hall, 2001), 193-196.

¹⁹ Sanson ve Bretherton, “Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues,” 194-200.

Bu dört özelliğe temel teşkil eden kaide tarafların ortak hareket ederek birlikte menfaat elde ettiği kazan-kazan anlayışıdır. Davidson ve Wood’un Çatışma Çözümü Modeli-Avustralya (CRM-A) kazan-kazan felsefesini esas alan modellerden biridir. Kazan-kazan yaklaşımı taraflardan birinin kazanırken diğerinin kaybettiği, rekabete dayalı çözüm seçeneklerinden farklı olarak işbirliğini ön plana çıkarmaktadır. İşbirliği ile karşılıklı kazançlar en uygun dengeye yerleşmekte; taraflar, uyuşmazlığı çözüme kavuştururken azami menfaat elde etmektedir. Davidson & Wood modelinin dört temel safhası vardır: kazan-kazan çözümü ümidinin oluşturulması, tarafların kaygı ve çıkarlarının tanımlanması, çözüm seçeneklerinin tespiti, tespit edilen seçeneklerin kazan-kazan çözümüne tatbiki.²⁰

Kazan-kazan çözümü ümidinin oluşması çözüm sürecinin başlaması için gereklidir. Çünkü çoğu zaman çatışma çözümünün taraflardan biri kazanırken diğerinin kaybettiği bir netice vereceği yönünde yaygın bir kanaat vardır. Bu nedenle ilk aşamada taraflar, uyuşmazlığın izalesinden ortak kazanç sağlanacağı hususunda ikna olmalıdır. Sürecin ikinci safhasında tarafların kaygıları ve çıkarları ortaya konmalıdır. Tarafların anlaşmazlığa ilişkin süreç içinde belirlediği farklı duruş ve yaklaşımların vurgulanması çözüme hizmet etmemektedir. Karşılıklı hak iddialarına yol açabilecek farklı yaklaşımlardan ziyade muhtemel bir çözüm sürecindeki kaygı ve çıkarlar ön planda tutulmalıdır. Çözüm süreci tarafların kendi kaygı ve çıkarlarının dikkate alındığına kanaat getirmesi ile yürütülebilir. İşbirliği ikliminin muhafazası için de tarafların çözüm sürecini akamete uğratabilecek suçlama ve tehditlerden uzak durması önemlidir.²¹

Üçüncü safhada iki tarafın da kaygı ve çıkarlarını dikkate alan çözüm seçenekleri üzerine istikşafi görüşmeler gerçekleştirilmelidir. Bu aşamada daha fazla alternatif üretilmesi genelde daha nitelikli çözüm seçeneklerinin ortaya çıkmasına imkân sağlar. Dördüncü safhada ise geliştirilmiş seçenekler birlikte değerlendirilerek kazan-kazan çözümüne en uygun nihai seçenek tespit edilir. En uygun seçeneğin tespit sürecinde; toplam kaynakların artırımı ve uzlaşmanın ödün veren taraf üzerindeki maliyetinin düşürülmesi gibi stratejilere başvurulur. Bu nihai seçenek, tarafların kaygı ve çıkarlarına en iyi şekilde hitap edebilecek güçlü bir çözüm önerisi olmalıdır. Eğer tarafların üzerinde anlaşıldığı böyle bir öneri geliştirilemezse, anlaşmazlığın kilitlendiği noktalar yeniden tanımlanır ve dört aşamalı süreç tekrarlanır.²²

Çatışma Çözümü ve Yeni Savaşlar

Çatışma çözümü disiplinde geliştirilen çözüm araçları ilk etapta devlet-merkezli bakış açısıyla biçimlenmiştir. Devletlerin otoritesine itibar ettiği Birleşmiş Milletler gibi uluslararası aktörler, devletlerarası düzeyde diplomasi, müzakere ve arabuluculuk seçenekleri bu nitelikteki araçlar arasına dâhil edilebilir. Uluslararası ilişkilerdeki devlet merkezli yaklaşımın zayıflamasıyla çatışma çözümü alanında da yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerin müdahil olduğu daha farklı çözüm modelleri geliştirilmiştir. Çatışan taraflara mensup vatandaşların ve

---

²⁰ John Davidson ve Christine Wood, “A Conflict Resolution Model,” *Theory Into Practice* Vol 34 No 1 (2004): 7.

²¹ Davidson ve Wood, “A Conflict Resolution Model,” 7.

²² Davidson ve Wood, “A Conflict Resolution Model,” 7.

sivil toplumun çatışma çözümü süreçlerinde rolü üzerine pek çok çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir. Mesela, Harold H. Saunders’ın etnik çatışmaların çözümü için geliştirdiği “kamu barışı süreci” resmi sıfatı olmayan vatandaşların barış sürecinde etkili olduğu bir model mahiyetindedir. Saunders’a göre çatışan taraflara mensup vatandaşlar arasında sağlanacak sürekli diyalog ve etkileşim şiddet doğuran ilişki biçimini dönüştürebilecek bir dinamiktir. Sürekli diyalog, tarafların pazarlık yaptığı veya birbirini ikna etmeye çalıştığı bir süreç değil, tarafların birbirini dinlediği ve birbirinden öğrendiği bir etkileşimdir. Saunders’a göre vatandaşlar arasında tesis edilecek sürekli diyalog çatışmacı ilişki biçimini dönüştürebilecek ve çözüm sürecini başlatabilecek psikolojik etkiyi ortaya çıkarabilir.²³

Çatışma çözümü süreçlerinde sivil toplumun işlevine nazaran devletdışı silahlı aktörlerin yeri ise aynı ölçüde incelenmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletdışı silahlı örgütler merkezi hâkimiyetin zayıf olduğu bölgelerde güçlenmiş, küreselleşmenin sağladığı imkânlarla daha etkili aktörlere dönüşmüştür. Böylece silahlı örgütlerin tarafı olduğu çatışmalar artmış, devletlerin silahlı kuvvet tekeline tehdit eden bir aktör kategorisi ortaya çıkmıştır. Mary Kaldor’ın “Yeni Savaşlar” adını verdiği bu çatışmalarda, çatışmaya taraf olan aktörlerden birisi ulusötesi düzeyde faaliyet gösterebilen devletdışı aktörlerdir.²⁴ Gayrinizamî nitelikte sürdürülen bu yeni savaşların devletdışı aktörleri çoğu zaman terör örgütleri, deniz haydutları ve ulusötesi suç örgütleridir.

Yeni savaşlarda konvansiyonel devletlerarası çatışmaların yerini taraflardan birinin devletdışı aktörler olduğu çatışma süreçleri almaktadır. İsveç merkezli Uppsala Çatışma Veri Toplama Programı’nın derlediği Silahlı Çatışma Verileri bu trendin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde belirginleştiğini göstermektedir. Silahlı Çatışma Verileri’ne göre; 1989-2008 yılları arasında meydana gelen veya sürmekte olan 128 silahlı çatışma arasından sadece 8’i devletler arasında gerçekleşirken, 120 çatışmada taraflardan birisini devletdışı aktörler oluşturmuştur.²⁵ En az bir tarafını devletdışı silahlı grupların oluşturduğu bu çatışmalar, çatışma çözümü disiplininde silahlı devletdışı aktörle mücadele aşamasına yönelik teorik yaklaşım ihtiyacını ortaya koymaktadır. Özellikle, belirli bir etnik topluluğu temsil iddiasıyla ortaya çıkan terör örgütleriyle mücadele safhasının çatışma çözümü sürecindeki işlevi üzerine teorik çalışma eksikliği göze çarpmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’deki Kürt meselesinin çözüm sürecinde PKK terör örgütüne karşı yürütülen silahlı mücadelenin işlevini analiz ederek söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışma; çatışma çözümü süreçlerinde, etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütleriyle silahlı mücadelenin teorik çerçeveye yerleştirilmesine katkı sağlama amacını taşımaktadır.

²³ Harold H. Saunders, *A Public Peace Process: Sustained Dialog to Transform Racial and Ethnic Conflicts*, (New York: St. Martin’s Press, 1999), 81-85.

²⁴ Mary Kaldor, *Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror*, Londra Ekonomi Okulu’nda 2 Şubat 2005 tarihinde verdiği dersin notları, http://www.ewspa.edu.pl/doc_pdf/int/M_Kaldor.pdf adresinden temin edilmiştir.

²⁵ Lotta Harbom ve Peter Wallensteen, “Armed Conflicts, 1946-2008,” *Journal of Peace Research* Vol 46 No 4 (2009): 578.

Etnik Ayrılcılığa Dayalı Terör

Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması ile siyasi düzeni değişen bölgelerde ortaya çıkan etnik çatışmalar, sosyal bilimler akademisinin bu mevzuya eğilmesini sağlamıştır. Bu süreç, kendi geleceğini tayin hakkını elde etmeye çalışan unsurların eğilimlerine farklı açıklamalar getiren teorik yaklaşımların geliştirilmesine imkân tanımıştır. Neticede; etnik çatışmalara ilişkin önemli bir ampirik ve teorik literatür meydana gelmiştir. Ancak daha erken dönemlerde ortaya çıkışına rağmen etnik ayrılcılığa dayalı terörizm ise aynı düzeyde akademik ilgiye mazhar olmamış, birkaç çalışma²⁶ dışında etnik terörizm konusu büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Etnik ayrılcılığa dayalı terörizm, Soğuk Savaş döneminde daha çok örneği görülen ideolojik terörizmden belirgin özelliklerle ayrılmaktadır. Etnik terör örgütleri, ideolojik terör örgütlerine göre daha dar kapsamlı amaçlar doğrultusunda hareket etmektedir. İdeolojik terör örgütleri bir ülkede veya bölgede siyasi düzenin topyekûn değişmesini hedeflerken, etnik terör örgütleri belirli bir etnik unsura yönelik özel hedefler tayin etmektedir. Etnik ayrılcılık ekseninde faaliyet gösteren terör örgütlerinin başvurduğu şiddetin, diğer terör örgütlerinin eylemlerine göre daha çok işlevi vardır. Etnik terör örgütü şiddet eylemleri gerçekleştirdikçe aynı etnik topluluğa mensup mutedil aktörlerin barış girişimleri başarısız olmakta, sosyal kutuplaşma derinleşmektedir.

Etnik terör örgütleri Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojik terör örgütlerine nazaran daha kolay dış destek temin edebilir konuma gelmiştir. Bir etnik unsuru temsil iddiası ve özgürlük mücadelesi adı altında yürüttüğü propagandayla ayrılcı terör örgütleri özellikle Batılı ülkelerde belirli ölçüde kamuoyu desteği sağlayabilmiştir. Komşu ülkeler ve uluslararası ölçekte güçlü aktörler etnik ayrılcılığa dayalı çatışma süreçlerini kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Bu yönlendirme çoğu zaman, terör örgütünün hedef aldığı devlet üzerinde siyasi nüfuz tesis etmeye yönelik yürütülmekte, hedef alınan devletle sürdürülen ilişkilerin gidişatına göre farklı biçimlere girmekte veya son bulmaktadır. Devletlerarası husumetin ve rekabetin söz konusu olduğu durumlarda ise etnik ayrılcılığı hedefleyen terör örgütleri daha belirgin dış destekler alabilmektedir. Düşman ve rakip devletler etnik ayrılcılığı teşvik etmekte, merkezi yönetimle çatışma halindeki terör örgütlerine doğrudan destek sağlayabilmektedir.

Etnik terör örgütlerine sağlanan dış destek ideolojik terör örgütlerine verilen desteğe göre daha uzun soluklu ve istikrarlıdır. Aynı etnik gruba ait nüfusun komşu ülkelerde ve diaspora statüsünde güçlü devletlerde bulunduğu durumlarda, etnik ayrılcılığı amaçlayan terör örgütüne istikrarlı bir dış desteğin tedarik edildiği gözlemlenmektedir. Etnik teröre sağlanan bu desteğin kesilmesi ise genellikle ilgili devletlerle yürütülecek yoğun diplomatik süreçler neticesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, etnik ayrılcılığa dayalı terörle mücadelenin

---

²⁶ Bkz. Daniel Byman. “The Logic of Ethnic Terrorism,” *Studies in Conflict and Terrorism* Vol 21 No 2 (1998): 149-169., Stéphane Lefebvre, *Perspectives on Ethno-Nationalist/Separatist Terrorism*, (United Kingdom: Camberley, 2003).

uluslararası boyutunun daha problemlili bir zemini vardır. Özellikle, terör örgütünün diasporanın bulunduğu ülke kamuoyunda propaganda yaptığı örneklerde örgüte sağlanan desteğin durması zorlu bir süreç gerektirmektedir.

Etnik terör örgütlerine ait bu özellikler, etnik terörizm ihtiva eden çatışmalarda terörle mücadele biçimini ve çatışma çözümü sürecinin niteliğini farklı bir çizgiye taşımaktadır. Ayrılcılık hedefiyle silahlanan grup çoğu zaman etnik topluluğun genel taleplerinden daha fazlası için şiddet eylemlerine devam etmektedir. Etnik ayrılcı terör örgütünün merkezi devleti hedef aldığı çatışma süreçleri bu nedenle topluluklar arasında ortaya çıkan etnik çatışmalardan ayrılmaktadır. Etnik çatışmalarda çoğu zaman etnik milliyetçilik saikiyle iki veya daha fazla sayıdaki topluluk farklı hedefler doğrultusunda birbiriyle çatışmaya girmektedir. Etnik çatışmalar topluluklar düzeyinde karşılıklı bir süreçtir. İki topluluk içinden de terör eylemleri gerçekleştiren yasadışı silahlı hizipler ortaya çıkabilir.

Türkiye’deki Kürt meselesinde ise Türk ve Kürt kökenli topluluklar arası yatay bir çatışma biçimi mevcut değildir. Silahlı çatışmanın tarafları etnik ayrılcılık hedefiyle faaliyet gösteren PKK terör örgütü ve Türkiye Cumhuriyeti devletidir. Türkiye, Kürt kökenli sivilleri de hedef alan terör örgütüne karşı vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için mücadele etmektedir. Türk ve Kürt unsurlar arasında hafızalarda yer etmiş bir “travma” veya düşmanlığın varlığından bahsedilemez. Aksine iki topluluk arasında yüzyıllarca süregelen siyasi ve sosyo-kültürel bir birliktelik ve beraberlik vardır. Anadolu insanı mefhumu ağırlıklı olarak Türkler ve Kürtlerin birlikte yaşadığı ortak değerlerin ifadesidir. İki topluluk Anadolu’da yüzyıllardır aynı topraklarda aynı kaderi paylaşmış, birbiriyle akraba olmuş ve kökü dışarıda olan mahfillerin tahriklerine rağmen kardeşliğini muhafaza etmeyi başarmıştır. Yakın zamana kadar Kürt kökenli vatandaşların kimliğine karşı yürütülmüş inkâr politikasının toplumlar arası uyuşmazlıktan veya çatışmadan ileri geldiğini ileri sürmek de mümkün değildir. Türkiye’deki Kürt kimliğinin reddi politikası siyasi erke egemen olan elitler tarafından tercih edilmiş ve uygulanmıştır.

Türkiye’deki Kürt meselesi ve ayrılcı terör sorunu bu ayırım göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Türkiye’deki Kürt meselesi etnik çatışmalar kategorisinde değerlendirilemez. Dolayısıyla, Boşnak-Sırp, İsrail-Filistin ve Azeri-Ermeni gibi çatışma kategorileri için geliştirilebilecek çatışma çözümü yaklaşımlarının Türkiye’deki Kürt meselesine tatbik edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmelidir. Türkiye’de Türk ve Kürt kökenli unsurlar arasında Boşnak-Sırp, İsrail-Filistin ve Azeri-Ermeni çatışmalarında olduğu gibi karşılıklı bir mücadele söz konusu değildir. Kürt meselesi; Türkiye’de yaşayan Kürt kökenli vatandaşların siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel haklarıyla ilgili Cumhuriyet tarihiyle yaşıt bir meseledir. PKK terör örgütü ise Kürt meselesiyle bağlantılı olmakla birlikte etnik ayrılcılığa dayalı gelişen bir terör sorunudur. PKK terör örgütü kurulduğu dönemden bu yana Kürt meselesi içinde ayrı bir problem haline gelmiştir.

Kürt meselesi, PKK terör örgütünün ortaya çıkışı ve varlığını sürdürmesinde temel sebep olsa da yegâne faktör değildir. Terör örgütünün ortaya çıkış sürecinde küresel ve bölgesel dinamiklerin etkisi oldukça belirgindir. Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik akımların tesiri, örgütün kuruluş felsefesini ve tercihlerini doğrudan etkilemiştir. PKK, Marksist-Leninist çizgide radikal sol eğilimli bir terör örgütü olarak ortaya çıkmış, ilk etapta Doğu bloğu ülkelerinden önemli destek almıştır. Örgütün varlığını sürdürebilmesi de büyük ölçüde bu ayrılıkçı eğilimi Türkiye aleyhine kullanmaya çalışan aktörlerin iradesiyle mümkün olmuştur. Güneydoğu’da terörün belirli ölçüde sosyal destek bulmasında yerel şartlar kadar dış aktörlerin ideolojik olgunlaştırma ve tahrik stratejileri rol oynamıştır. Dolayısıyla terör örgütünü var eden uluslararası dinamiklerin işlevi göz ardı edilemez. Öcalan’ın mahkeme dosyasındaki veriler örgüte uluslararası ölçekte sağlanan himaye ve somut desteği ortaya koymaktadır. Bu nedenlerden ötürü, Türkiye’deki PKK kaynaklı terörizmin etnik çatışmadan ziyade etnik ayrılıkçılığa dayalı bir terör sorunu olduğu vurgulanmalıdır.

Çatışma Çözümü Süreci ve Terörle Mücadele

Çatışma çözümü süreçlerinin yukarıda sıralandığı şekilde dört temel özelliği vardır. Birincisi taraflar, rekabetten ziyade işbirliğine odaklanmalı ve ortak çaba sergilemelidir. İkinci olarak çözüm süreci tüm tarafların menfaat ve ihtiyaçlarını kazan-kazan anlayışı çerçevesinde dikkate alan kapsayıcı bir nitelik taşımalıdır. Üçüncü nitelik sürecin tarafların birbirinin temel çıkarlarını idrak ettiği ve menfaatleri ön plana çıkaran bir kıvamda yürütülmesi gerektiğidir. Dördüncü özellik ise çözüm süreci ve sonuç barışçıl olmalıdır. Bu özellikler çatışma çözümü sürecinin terörle mücadele sürecinden farklı bir süreç olduğunu göstermektedir. Silahlı güç tatbikiyle sürdürülen terörle mücadele çatışma çözümü sürecinin güvenlik boyutunu oluşturmaktadır.

Şiddet eylemlerini sürdüren ve silahlı kuvvetini muhafaza eden bir terör örgütünün taraf olduğu bir çatışma çözümü sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi oldukça zordur. Terör örgütünün silahlı gücü aynı etnik grubun içinden ılımlı aktörlerin çıkmasını engellemekte, çözüm sürecinin ilerlemesine mani olmaktadır. Terör örgütleri çoğu zaman konjonktürel menfaatleri gereği belirli dönemlerde ateşkes ilan etmekte veya ateşkesi bozabilmektedir. Bu keyfi tutumu çözüm süreçlerinde terör örgütünü güvenilir taraf olmaktan çıkarmaktadır. Terör örgütleri genellikle silah bırakmayı kabul etmemekte, varlığını değişik yapılar vasıtasıyla sürdürme seçeneğine yönelebilmektedir. Bu eğilim, örgütün özellikle kendi varlığını idame ettirebildiği şartların mevcut olduğu dönemlerde, örgütü çözüm sürecinin önündeki en büyük engel haline getirmektedir.

Çatışma çözümü süreci çatışmaya taraf olan aktörlerin birlikte hareket ettiği ve uzlaşmak için çaba sarf ettiği barışçıl bir süreçtir. Etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütü ile merkezi devlet arasında çözüm istikametinde işbirliği ve ortak çaba ancak örgütün şiddet eylemlerini sonlandırması ile başlayabilir. Terör örgütü mensuplarının silah bırakacağı takvimin tespiti ve bu takvime riayet ise sürecin ilerlemesi için gereklidir. Çatışma çözümü, tarafların

menfaatlerinin kazan-kazan anlayışı çerçevesinde ele alınması ile gerçekleşebilir. Ancak terör örgütleri genellikle temsil ettiğini iddia ettiği etnik grup yerine örgütün menfaatini müdafaa etmeye yönelmektedir. Örgütün menfaati ise çoğu zaman silahlı kuvvetinin korunması ve bu kuvveti idame ettirmek için sürdürdüğü yasadışı faaliyetleri sürdürmesi ile bağdaşmaktadır. Son olarak ise süreç ve sonuç barışçıl olmalıdır. Silahlı kuvvetini muhafaza etmeye çalışan ve şiddet eylemleri gerçekleştirmeye devam eden örgüt ile devlet arasında barışçıl bir süreç mümkün değildir.

Bu sebeplerden ötürü terör örgütleri çatışma çözümü sürecinin tarafı olamaz. Terör örgütleri aksine şiddet eylemleriyle çözüm sürecine engel teşkil eder. Etnik terör örgütleri, temsil ettiğini iddia ettiği unsur içindeki desteğini yitirmeye başlayınca daha fazla terörist saldırı gerçekleştirmektedir. Mesela, İspanya’da merkezi devletin Franco rejimi sonrası süreçte demokratikleşme istikametinde attığı adımlarla ETA terör örgütüne verilen toplumsal destek azalmış, örgüt şiddet eylemlerini artırmaya başlamıştır. İspanya, 1978 Anayasası ile halkın talepleri doğrultusunda Bask bölgesine özerklik sağlamış, bu dönemde ETA’nın bölgedeki terör eylemleri olağanüstü derecede artış göstermiştir.²⁷ ETA örneğinde olduğu gibi terör örgütleri genellikle terörle mücadele sürecinde silahlı çatışmanın tarafı olarak kalmaktadır. Etnik sorunlarda çözüm sürecinin tarafları, merkezi devlet otoritesi ve terör örgütünün temsil ettiğini iddia ettiği etnik topluluktur. Çatışma çözümü süreci, terörle mücadele safhasına nazaran daha geniş kapsamlı ve uzun dönemlidir. Terörle mücadele aşaması ise çatışma çözümü süreci içinde bu sürecin güvenlik boyutu mahiyetinde sürdürülmelidir. Terör örgütünün silahlı güç kabiliyetinin bertaraf edilmesi, çatışma çözümü sürecinde mesafe alınabilmesi için önemli bir merhaledir.

Terörizmin meydana getirdiği şartlar çözüm için atılması gereken adımlara imkân tanıyabilecek iklimi yok etmektedir. Charles Webel, barışın antitezinin savaş veya şiddet olmadığını, tarihte pek çok kez silahlı çatışma ve sınırlı şiddetin barışın tesisine dolaylı şekilde hizmet ettiğini ifade etmektedir. Terörizm ise sivillerin hedef alındığı, korku ve panik ortamının amaçlandığı bir yıldırma çabasıdır. Terörizm doğrudan veya dolaylı biçimde barışın tesisine ve çözüm sürecine katkı sağlayabilecek bir dinamik olamaz. Webel bu nedenle barışın antitezinin savaş ya da sınırlı şiddet değil terörizm olduğunu belirtmektedir.²⁸ Nitekim terörizm, barış sürecine hizmet edebilecek müspet adımları etkisiz kılmakta, tarafların çatışmacı ilişki biçimini dönüştürmesini sağlayacak psikolojik ortama engel teşkil etmektedir. Terörizmin muhtemel çözüm süreci üzerindeki olumsuz etkisi etnik ayrılıkçıya dayalı terörün söz konusu olduğu durumlarda daha belirgindir. Etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütünün gerçekleştirdiği terörist saldırılar, çözüm yanlısı iradenin ortaya çıkabileceği sosyal zemini tahrip etmektedir. Etnik milliyetçi terörizm toplumda kutuplaşmaya neden olmakta, farklı etnik kimliklerin birlikteliğini zedelemektedir.

²⁷ Ömer Yılmaz, “İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi Medeniyetler İttifakı Olabilir mi?,” *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde, der. İhsan Bal (Ankara: USAK Yayınları, 2006), 127.

²⁸ Charles Webel, “Introduction: towards a philosophy and metapsychology of peace,” *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung (New York: Routledge, 2007), 8-10.

Etnik terörizmin bulunduğu çatışmalarda, terör örgütlerinin çözüm sürecine taraf statüsüyle katılması temsil konusu açısından da problem doğurabilmektedir. Terörizm, genellikle geniş halk kitlelerinin tasvip etmediği bir mücadele biçimidir. Terörist saldırılarla sivilleri hedef alan bir örgütün güçlü bir sosyal taban inşa etme projesi çoğu zaman başarısız olmaktadır. Diğer taraftan terör örgütü, temsil ettiğini iddia ettiği etnik grubun temsilciliğini silahlı kuvvetini kullanarak tekelinde tutma eğilimi göstermektedir. Terör örgütü bu nedenle sivil girişimler tayin etmekte, bu girişimlerin örgütün talimatları doğrultusunda siyasi temsil niteliği kazanmasına çabalamaktadır. Aynı etnik grup içinde farklı çizgide faaliyet gösterebilecek sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ise baskı ve tehdit ile engellenmektedir. Böylece örgütün kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirdiği sivil görünümlü bir süreç ortaya çıkmaktadır. Neticede terör örgütü, iç ve dış kamuoyuna kendi amaç ve hedeflerini söz konusu etnik unsurun talepleri gibi takdim etmekte, varlığına meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır.

Terör örgütünün temsilci konumunu imkânsız kılan diğer bir dinamik de örgütün yasadışı zeminde varlığını sürdürme ve etkinliğini artırma çabasının doğal sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Örgüt ilk etapta belirli bir etnik unsurun haklarının geliştirilmesi için ortaya çıkmışsa da, varlığını sürdürmek için yöneldiği bağlantılar ve faaliyetler nedeniyle süreç içinde farklı maksatlarla eylem yapabilmektedir. Böylece, terör örgütü temsil ettiğini ileri sürdüğü etnik unsurun taleplerinden farklı olarak kendisini destekleyen aktörlerin hedefleri istikametinde hareket etmeye başlamaktadır. Ayrılıkçı terör örgütü hedef aldığı merkezi devlete karşı düşmanlık paydasında bulunduğu diğer devletlerin stratejileri doğrultusunda şiddet eylemleri gerçekleştirebilmektedir. Terör örgütlerinin destek temin gayesiyle girdiği bu nitelikteki asimetrik işbirliği süreçleri ise örgütün belirli dönemlerde belirli devletlerin çıkarlarına hizmet eden taşeron nitelikli bir aktöre dönüşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla ayrılıkçı terör örgütü, temsil ettiğini öne sürdüğü etnik unsurun menfaatlerinden ziyade beka kaygısını ön planda tutarak hareket etme eğilimi göstermektedir. Bu eğilim, ayrılıkçı terör örgütlerinin temsil niteliği kazanmasını engellemektedir.

İspanya ve İngiltere’nin Çatışma Çözümü Deneyimleri

İspanya’nın Bask meselesi ve İngiltere’nin Kuzey İrlanda meselesindeki tecrübesi terör örgütlerinin faal olduğu etnik ayrılıkçılık sorunlarının çözüm süreçlerine örnek teşkil etmektedir. İspanya ve İngiltere’nin deneyimleri çözüm sürecinin terörle mücadele boyutunu da içeren çok boyutlu bir şekilde yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. İki örnekte de terör örgütüyle mücadele, çatışma çözümü sürecinin bir parçası olarak sürdürülmüş, örgütün etkisiz hale getirilmesinde bu çok boyutlu süreç belirleyici olmuştur. İspanya ve İngiltere örnekleri sadece demokratik hak ve özgürlüklerin artırılması ve sosyo-ekonomik kalkınma programları ile çatışma çözümünün ilerlemediğini, terör örgütlerinin silahlı kuvvet kabiliyetinin bertaraf edilmesine yönelik uzun soluklu tedbirler gerektiğini göstermektedir. Nitekim ETA (Bask Vatanı ve Özgürlük) ve IRA (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu) çatışma çözümü sürecinin tarafı olarak görülmemiş, bilakis bu örgütlerin çatışma çözümü süreçlerini

zorlaştırdığı fark edilmiştir. Terör örgütlerinin siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren partiler ise şiddeti kınadığı nispete meşruiyet kazanmış ve çözüm sürecine iştirak edebilmiştir. ETA terörünü kınayarak örgütle arasına mesafe koymayan Batasuna çözüm sürecinde devre dışı kalırken, IRA’nın bazı şiddet eylemlerine tepki vererek örgütün silah bırakması için irade gösteren Sinn Fein Kuzey İrlanda’da barışın yerleşmesine belirli ölçüde katkı sağlamıştır.

İspanya’yı Bask meselesinin çözümünde başarılı kılan faktör, Madrid’in güvenlik boyutunu da kapsayan çok boyutlu bir çatışma çözümü yürütmüş olmasıdır. İspanya, Franco rejiminin son bulunduğu 1975 yılının ardından demokratikleşme doğrultusunda bir dizi adım atmıştır. Bask bölgesinin Franco rejimi tarafından kaldırılan özerklik statüsü iade edilmiş, bölgenin kendi parlamentosunu ve polis teşkilatını kurmasına olanak tanınmıştır. Aynı dönemde, ETA’nın siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren Herri Batasuna partisi yasal statüye kavuşturulmuştur. Bask bölgesindeki vatandaşların demokratik özgürlüklerinin ve sosyo-ekonomik şartlarının geliştirilmesi, ETA terör örgütüne karşı sürdürülen silahlı mücadele ile birlikte devam etmiştir. İspanya, 1980’ler ve 1990’larda sosyo-ekonomik iyileştirme adımlarını ve ETA’ya karşı güvenlik tedbirlerini eşzamanlı yürütmüş, bu stratejiye yönelik hazırladığı Zen Planı çerçevesinde hareket etmiştir. Örgüt mensuplarının topluma kazandırılması amacıyla başlatılan programlar, terör örgütüne karşı güvenlik önlemleri ile birlikte sürdürülmüştür.²⁹

İspanya, Bask meselesinin çözümü sürecinde ETA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleyi kararlılıkla sürdürmüştür. 1978 Anayasası ile güvenlik güçlerinin terörle mücadeledeki yetkileri artırılmıştır. Terörle Mücadele Merkezi Komitesi, Polis Özel Harekât Birimi, Jandarmaya bağlı olarak Terörle Mücadele Özel Birimleri bu süreçte kurulmuştur. İspanya’nın aldığı bu tedbirlerin ardından ETA terör örgütünün önemli gelir kaynaklarından olan adam kaçırmaya ve fidye temin etme gibi vakalarda belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. İspanya, ETA’nın silah bırakma kararı aldığını ilan ettiği 2011 yılına kadar, örgütün liderlerini yakalamaya veya etkisiz hale getirmeye devam etmiştir. ETA ile mücadelenin uluslararası boyutunda ise İspanya’nın Avrupa Birliği’ne üye olduğu 1986 yılı dönüm noktası olmuştur. İspanya, 1990’lı yıllarda ETA terör örgütüne karşı Fransa ile yakın işbirliği geliştirmiş, Fransa’nın ETA mensuplarının barınabileceği bir ülke olmaktan çıkmasını sağlamıştır. Fransız polisinin Madrid-Paris işbirliği neticesinde gerçekleştirdiği harekâtlarla güneybatı Fransa’da ETA’nın üst düzey pek çok ismi yakalanmıştır. Madrid, aynı zamanda Latin Amerika ülkeleri ve İngiltere ile de terör mücadele alanında işbirliği tesis ederek ETA’yı büyük ölçüde zayıflatmıştır. İspanya’nın ETA’ya karşı uluslararası ölçekte sürdürdüğü bu mücadele ile örgütün finansal kaynakları büyük ölçüde azalmıştır.³⁰

²⁹ Yılmaz Şimşek, “İspanya’nın Terörle Mücadelesinde ETA Örneği,” *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 332-335.

³⁰ Şimşek, “İspanya’nın Terörle Mücadelesinde ETA Örneği,” 335.

Bask meselesinin çözüm sürecine ETA’nın siyasi kanadı Herri Batasuna (HB-Halkın Birliği Partisi) ise katkı sağlayamamış, terör örgütünün yasal düzlemdeki temsilcisi niteliğinde varlık göstermiştir. 1978’de ETA tarafından kurulan ve 1998-2001 yılları arasında Euskal Herriarrok (EH) adı ile faaliyet gösteren parti, 1979 yılından itibaren seçimlere katılmıştır. Bask bölgesinde hiçbir zaman çoğunluğun desteğini kazanamayan Batasuna 2003’e kadar iştirak ettiği seçimlerde bölgedeki oyların ortalama %15’ini almıştır. Batasuna ETA’nın şiddet eylemlerini kınamamış, örgüt mensupları için “Bask ülkesinin askerleri” sıfatını kullanarak örgütün silahlı faaliyetlerini desteklediğini sürekli beyan etmiştir. ETA’nın güdümünde hareket eden Batasuna, örgütün parçası olmak ve örgüte finansal destek temin etmek suçundan 2003’te İspanya’da yasaklanmıştır. Yargıtay’ın partiyi yasaklama kararı Anayasa Mahkemesi tarafından da onaylanmış, ardından İspanya meclisi partinin süresiz olarak kapatılması yönünde karar almıştır. Bu kararlar ile büroları kapatılan ve yayın organları susturulan partinin üyelerine de siyaset yasağı konmuştur. Parti mensuplarının farklı isimler altında yerinden örgütlenmesi yasaklanmıştır. 2004’te Batasuna, kapatma kararını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) götürmüş, mahkeme partinin kapatılarak faaliyetlerinin yasaklanması kararına onay vermiştir. İspanya’nın girişimiyle Batasuna AB’nin terörist örgütler listesine de dâhil edilmiştir.

İspanya devleti ETA ile organik bağı bulunduğu tespit edilen Batasuna’nın siyasi faaliyetlerine getirdiği yasağı titizlikle uygulamış, parti mensuplarının bünyesinde bir araya geldiği tüm oluşumları yasaklamıştır. Kapatılan Batasuna partisinin mensupları Herriarren Zerrenda (HZ-Halkın Listesi) adı altında sunduğu liste ile 2004’teki Avrupa Parlamentosu seçimlerine girmeyi denemiş, ancak liste İspanya seçim kurulu tarafından reddedilmiştir. Parti temsilcileri 2005 yılında Bask bölgesinde yapılan seçimlere Aukera Guztiak adlı oluşumla girmeye çalışmış, ancak bu parti de Batasuna’nın devamı olarak değerlendirildiği için seçim listesi dışında bırakılmıştır. Batasuna üyeleri 2007 yılındaki seçimlere Bask Halkının Komünist Partisi (EHAK) ve Bask Milliyetçi Hareketi (ANV) aracılığıyla girmeye çalışmış, destekçilerine bu partilere oy kullanmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. EHAK ve ANV 2008 yılında Batasuna ile irtibatlı oldukları gerekçesiyle kapatılmıştır. 2007 yılında ise siyasi içerikli bir toplantıda bir araya gelen Batasuna’nın üst düzey 23 üyesi tutuklanmıştır.

İspanya, Bask meselesinin çözümü sürecinde demokratikleşme ve sosyo-ekonomik tedbirler alırken, ETA terör örgütü ve örgütün siyasi uzantılarıyla da mücadele etmiştir. ETA’nın yasal zeminde tayin ettiği siyasi partileri yasaklamış, örgütle bağlantısı bulunan ve örgütün şiddet eylemlerini destekleyen oluşumların faaliyetlerini engellemiştir. Madrid, ETA’ya sağladığı destekten ötürü Batasuna’yı yalnızlaştırırken, Bask halkını temsil eden diğer partilerle diyalogunu geliştirmiştir. İspanya’nın 1988 yılında Bask bölgesindeki siyasi partilerle imzaladığı Ajura Enea Paketi, Batasuna’nın dışarıda kaldığı bir uzlaşma modeli mahiyetindedir. Neticede, ETA terör örgütü Bask bölgesinde ve uluslararası seviyede tecrit edilmiş, silahlı mücadeleden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Batasuna ise örgütten bağımsız siyasi irade gösterememiş, zayıf da olsa Bask toplumunda sahip olduğu tabanını temsilen barışa hizmet edememiştir. ETA’nın terör eylemlerine tüm İspanyollar gibi Basklılar da karşı çıkmaya

başlamış, örgütün ulusötesi alandaki varlığı büyük ölçüde tükenmiştir. ETA terör örgütü, 2011 yılında kalıcı ateşkes ilan etmiş ve silahlı mücadeleyi bırakma kararı aldığını duyurmuştur.

İngiltere’nin Kuzey İrlanda meselesindeki tecrübesi de güvenlik boyutunun ihmal edilmediği çok boyutlu bir çözüm sürecinin tesirini göstermektedir. İngiltere, Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne yönelik 1980’lerde başlattığı siyasi ve ekonomik girişimlerini IRA’ya karşı silahlı mücadele ile eşgüdümlü yürütmüştür. Londra’nın meselenin çözüme kavuşturulması için sarf ettiği çaba, 1998’de İngiltere ve İrlanda arasında imzalanan Belfast Anlaşması (Hayırlı Cuma Anlaşması) ile kapsamlı bir çözüm sürecine terfi etmiştir. Bu süreçle birlikte IRA, şiddet eylemlerine son vermiş ve oluşturulan bağımsız uluslararası komisyonun denetiminde silahsızlanmıştır. Silahsızlandırma komisyonu, 2005’te örgütün tüm silahlarını bıraktığını beyan etmiştir. Böylece 1969’dan beri İngiltere’ye karşı terörist saldırılar gerçekleştiren IRA nihai tasfiye sürecine girmiş, şiddet sarmalı sona ermiştir. IRA terörünün bitmesi ile örgütün siyasi kanadı Sinn Fein Kuzey İrlanda’da meşruiyet kazanmış, parti Katolikleri temsilen bölgesel yönetimde söz sahibi olmuştur.³¹

IRA’nın ortaya çıkışına zemin hazırlayan Kuzey İrlanda meselesi, İngiltere’nin 17. yüzyılın başlarında İrlanda’nın kuzeyindeki Ulster bölgesine yerleşim birimleri inşa etmesine kadar geri götürülebilir. İngilizlerin 16. yüzyılda Katolik kilisesinden ayrılarak İngiltere kilisesini kurmuş olması, Kuzey İrlanda’da hem etnik hem de mezhep bakımından iki farklı topluluğun varlık gösterdiği bir devri başlatmıştır. Böylece, adanın kuzeyinde bulunan İngiliz Protestan nüfus ile Katolik İrlandalılar arasındaki çatışma bugüne kadar gelmiştir. İngiltere, İrlanda’nın tamamını 1800 yılında ilhak etmiş, 1922’de ise İrlanda bağımsızlığını kazanırken Londra adanın kuzeyi üzerindeki hâkimiyetini sürdürmeye devam etmiştir. İrlanda’nın bağımsızlığında önemli rol oynayan IRA, Kuzey İrlanda üzerindeki İngiliz hâkimiyetini sona erdirmek hedefiyle 1969’da yeniden ortaya çıkmıştır.

İngiltere, Kuzey İrlanda’nın İrlanda ile birleşmesi için terör eylemlerine başvuran IRA’ya karşı ilk etapta sadece güvenlik odaklı hareket etmiştir. Protestanlar ile İrlandalı Katolikler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlik göz ardı edilmiş, Kuzey İrlanda meselesinin siyasi yönü yok sayılmıştır. Bu dönemde İngiliz ordusunun başat rol oynadığı terörle mücadelede, IRA’ya taraftar kazandıran göstericilere ateş açma, süresiz gözaltı ve işkence gibi hatalar işlenmiştir. Tecrübeler doğrultusunda terörle mücadele biçimini geliştiren İngiltere, 1980’lerde Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne dönük siyasi ve ekonomik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. İngiltere bu girişimleri güvenlik tedbirlerini ihmal etmeden sürdürmüş, IRA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleye devam etmiştir. 1985 yılında imzalanan İngiltere-İrlanda Anlaşması ile Londra, Dublin’le Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne dönük yakın işbirliğine girmiştir. Anlaşma ile Kuzey İrlanda’daki ekonomik şartların

³¹ Süleyman Özeren ve Süleyman Demirci, “İngiltere’nin Ayrılkçı IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası,” *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 265.

iyileştirilmesine dönük tedbirler alınmıştır. İngiltere, İrlanda ile birlikte 1993’te beyan ettiği Downing Sokağı Bildirgesi ile barışçıl çözüme vurgu yaparken, müzakere sürecine iştiraki şiddeti terk etme şartına bağlamıştır.

Londra, Dublin’le temas halinde barış girişimlerinde bulunurken IRA’nın askeri ve psikolojik açıdan yıpranması için mücadelenin güvenlik boyutunu kararlılıkla yürütmüştür. 1985 yılından sonra Ulster’deki İngiliz askeri varlığı önemli ölçüde azaltılmış, polisin ön plana çıktığı daha etkin bir terörle mücadele hedeflenmiştir. İngiltere, 1980’ler ve 1990’larda yasal düzenlemelerle güvenlik güçlerinin yetki alanını genişletmiş, IRA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleyi kesintisiz olarak sürdürmüştür. Londra, bu dönemde başarılı bir istihbarat koordinasyonu ile çok sayıda IRA militanını etkisiz hale getirmiş, önemli örgüt mensuplarına yönelik nokta harekâtları gerçekleştirmiştir. Örgütün fiziki hareket kabiliyetini büyük ölçüde bertaraf eden İngiliz devleti, siyasi çözüm sürecinin planlandığı döneme IRA’nın oldukça zayıf girmesini sağlamıştır. Nitekim İngiltere, barış görüşmelerini IRA’nın silah bırakmak üzere ateşkes yapması şartına bağlayarak Belfast Anlaşması’na giden süreci belirlemiştir. 1998’de başlayan barış sürecinin ilerlemesi ise 2000 yılında IRA’nın şiddete başvurmama taahhüdünde bulunması ve 2005’te silahlı faaliyetlerine son verdiğini ilan etmesi ile mümkün olmuştur.

1998’de İngiltere-İrlanda arasında imzalanan Belfast Anlaşması ile Londra’nın çok boyutlu çözüm sürecini uygulamaya koyduğu ifade edilebilir. İngiltere, Kuzey İrlanda’da Katolik nüfusun refahının artırılması ve Katoliklerin bölge yönetiminde söz sahibi olmasının çözüme hizmet edeceğini tespit etmiş ve süreci bu istikamette yürütmüştür. 1998 sonrasında olgunlaşan çok boyutlu çözüm sürecinde Londra, güvenlik boyutunu göz ardı etmemiş, IRA terör örgütünün tasfiyesi konusundaki kararlılığını sürdürmüştür. Nitekim Belfast Anlaşması; IRA’nın silah bırakması ile Kuzey İrlanda’da demokratikleşme ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik tasarlanmıştır. Anlaşma ile İngiltere’nin egemenliğinde kalmaya devam edecek Kuzey İrlanda’da Protestan ve Katolik unsurlar arasında eşit siyasi temsil olanağı sağlanmış, sosyo-ekonomik dengenin tesisine ve mezhep ayrımcılığının kaldırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Anlaşma ile Katoliklerin bölgenin iç güvenliğini sağlayan kolluk kuvvetlerinde Protestanlar düzeyinde varlık göstermesi sağlanmıştır. Neticede İngiltere bu süreç içinde 1972’den beri Londra’dan idare ettiği Kuzey İrlanda’nın yerel yönetimini bölgedeki yönetici erke devredebilmiştir.³²

Bask meselesindeki Batasuna partisinin işlevinden farklı olarak IRA terör örgütünün siyasi kanadı Sinn Fein, Kuzey İrlanda sorununun çözüm sürecine belirli ölçüde hizmet etmiştir. 1998 sonrası dönemde Sinn Fein, terörist saldırılar gerçekleştiren silahlı bir örgütle irtibatı olduğu sürece Kuzey İrlanda siyasetinde meşruiyet kazanamayacağını fark etmiş, IRA’nın silah bırakmayı kabul etmesinde rol oynamıştır. Kuzey İrlanda meselesinde IRA silah bırakma adımını sürüncemede bırakınca, Belfast Anlaşması’nı takip eden barış süreci inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle Londra, sürecin tamamen çökmesini engellemek amacıyla belirli

---

³² Süleyman Özeren ve Süleyman Demirci, “İngiltere’nin Ayrılkıç IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası,” 262-263.

dönemlerde Kuzey İrlanda hükümetini askıya almış, Sinn Fein’in bölgedeki Protestan partilerle uzlaşmasına zemin hazırlamaya çalışmıştır. Nitekim İngiltere’nin Kuzey İrlanda Meclisi’ne yerel yönetim yetkilerini devrettikten sonra sürecin sağlıklı işleyebilmesi bölgede kurulan hükümetlerin istikrarına bağlıydı.

Temmuz 2001’de Kuzey İrlanda Başbakanı David Trimble, IRA’nın hala silah bırakmadığını ve silahlı faaliyetlerine devam eden bir terör örgütüyle bağlantılı siyasilerle iktidarı paylaşmaya devam edemeyeceğini beyan ederek istifa etmiştir. Aynı zamanda Protestan Ulster Birlik Partisi’nin (UUP) lideri olan Trimble’in istifası ve 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası ölçekte terörizme yükselen tepki üzerine Sinn Fein, IRA’ya silah bırakma çağrısında bulunmaya başlamıştır. Sinn Fein, örgütün silah bırakma şartına uymaması durumunda Kuzey İrlanda siyasetinde tecrit edileceğini ve ABD’yi karşısına alabileceğini görmüş, barış sürecine yönelik daha müspet bir tutum geliştirmiştir. Aynı dönemde IRA terör örgütü ise tasfiye sürecine girdiği yönündeki açıklamalarına rağmen şiddet eylemlerine devam etmiştir. Örgütün devam eden eylemlerine Katolik toplumdaki tepkiler Sinn Fein’in IRA’nın silahsızlanması ve tasfiye olması konusundaki kararlılığını güçlendirmiştir.

Nisan 2005’te Sinn Fein lideri Gerry Adams, IRA’ya şiddet eylemlerini terk ederek silah bırakması ve sivil siyaseti yegâne mücadele yöntemi olarak benimsemesi çağrısında bulunmuştur. Adams’ın çağrısını dikkate alan IRA terör örgütü, Temmuz 2005’te silahlı faaliyetlerini sona erdirdiğini ve silahlarını bırakacağını ilan etmiştir. Bağımsız uluslararası komisyon aynı yıl içinde IRA’nın bütün silahlarını bıraktığını duyurmuştur. IRA’nın silah bırakmasının ardından bölgede faaliyet gösteren silahlı Protestan grup LVF (Sadık Gönüllü Gençler) şiddet eylemlerine son verdiğini ve silah bırakacağını açıklamıştır. IRA’nın silah bırakması Kuzey İrlanda siyasetinin doğal seyrine kavuşmasını sağlamış, başta Sinn Fein olmak üzere bölgedeki Katolikleri temsil eden siyasi partilerin önünü açmıştır. Sinn Fein, 2007 genel seçimlerinin ardından Protestanların desteklediği Demokratik Birlik Partisi (DUP) ile iktidar paylaşımı esasıyla hükümet kurmuş, yerel yönetimde söz sahibi olmuştur. Parti, yargı alanındaki ve IRA terör örgütünün hedef aldığı polis teşkilatı üzerindeki yetkilerin Belfast’a devri konusunda da Protestan partilerle uzlaşmayı başarmış, Kuzey İrlanda meselesinin çözüm sürecine katkı sağlamıştır.

İspanya ve İngiltere devletlerinin tecrübeleri, etnik ayrılıkçı terör örgütlerine karşı silahlı mücadelenin çok boyutlu bir çözüm süreci dâhilinde yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu örnekler sadece demokratik hak ve özgürlüklerin ve sosyo-ekonomik şartların geliştirilmesinin yeterli olmadığı gibi silahlı mücadelenin de tek başına kâfi olmayacağını ortaya koymuştur. Sürecin ilerlemesi için demokratikleşme süreci, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik adımlarla eşgüdüm halinde örgütü askeri ve psikolojik açıdan yıldıracak silahlı mücadeleye devam edilmesi gerekmektedir. Çok boyutlu çözüm süreci karşısında terör örgütü bir taraftan kamuoyu desteğini kaybetmekte diğer taraftan da hedef aldığı devletin güvenlik güçleriyle mücadelenin nfile olduğunu idrak etmektedir. Toplum desteğini yitiren

ve şiddete başvurarak mesafe alamadığını fark eden terör örgütünün dış desteğinin de kesilmesi durumunda, örgüt silah bırakma seçeneğine yönelebilmektedir.

Türkiye’de Kürt Meselesi ve PKK Terör Örgütü

Türkiye’nin PKK terör örgütüyle mücadele süreci nitelikleri bakımından önemli farklılıklar arz eden üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemde, terörle mücadele sadece teröriste karşı yürütülen silahlı mücadele olarak tasarlanmış ve güvenlik merkezli çözüm seçenekleri geliştirilmiştir. İkinci dönemde, yarı-askeri bakış açısıyla terörün önlenmesine yönelik tedbirler uygulanmış, terör örgütünün propaganda malzemesi yapabileceği daha az hata işlenmiştir. İkinci dönem aynı zamanda PKK terörünün uzun vadede nasıl bitirilebileceğine ilişkin yaklaşımların düşünüldüğü bir zihniyet dönüşümüne işaret etmektedir. 2000’li yıllarda Türkiye’nin terörle mücadelede girdiği üçüncü dönem ise çok boyutlu bir mücadele anlayışının yerleşmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde, PKK terör örgütü meselesinin sadece güvenlik güçlerine havale edilmemesi gerektiği kanaati doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır.³³ Türkiye’nin uygulamaya başladığı çok boyutlu terörle mücadele anlayışı, demokratikleşme alanında kaydettiği ilerleme ve bölgeye yaptığı yatırımlar, Kürt meselesinin çözümüne yönelik daha kapsamlı bir çatışma çözümü ortamının olgunlaşmasına imkân sağlamıştır.

Öcalan’ın yakalanmasını takiben toparlanma maksadıyla eylemsizlik dönemine giren terör örgütü ise 2004 yılında şiddet eylemlerini artırmış, silahlı varlığıyla birlikte siyasallaşmaya çalışmıştır. 2000’li yıllardan itibaren ilerleyen demokratikleşme süreci, bölgeye gerçekleştirilen yatırımlar ve 2009’da başlatılan demokratik açılıma terör örgütünün verdiği tepki PKK’nın çözüm sürecinin tarafı olamayacağını göstermektedir. Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) yapılanması ise örgütün alternatif bir devlet kurmaya çalıştığını, silahlı varlığını farklı yapılar üzerinden şehirlere taşımaya hedeflediğini ortaya koymuştur.³⁴

Örgütün 2004 sonrasında tekrar yoğun şiddet eylemlerine yönelmesi Türkiye’nin demokratikleşme ve ekonomik kalkınma doğrultusunda aldığı mesafe ile ilgilidir. Türkiye’nin demokratikleşme istikametinde kaydettiği ilerleme ve Doğu ve Güneydoğu illerinde yürütülen kalkınma programı ile terör örgütü, Kürt kökenli vatandaşlar üzerindeki propaganda malzemesini kaybetmeye başlamıştır. PKK terör örgütü bu nedenle yoğun şiddet eylemlerine tevessül ederek Kürt sorununun çözümüne yönelik filizlenen gidişatı mecrasından çıkarmaya çalışmıştır. Örgüt bu nedenle Kürt kökenli vatandaşların yoğun olduğu bölgelerde halk üzerinde siyasi baskıyı silahlı saldırılar vasıtasıyla artırma yoluna gitmiştir.

---

³³ İhsan Bal, “Türkiye’de Terörle Mücadele: PKK Örneği,” *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 40-41.

³⁴ Atilla Sandıklı, *KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri*, BİLGESAM, 7 Ekim 2011.

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1147:kck-teroer-oerguetuenuen-yaps-ve-faaliyetleri-&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

Bu süreç PKK terör örgütünün Kürt sorununun çözümü konusunda çelişkili bir tutum sergilediğini netleştirmiştir. Terör örgütü, bölgedeki ekonomik geri kalmışlığı ve kamu hizmetlerinin yetersizliğini eylemlerine gerekçe göstermektedir. Fakat aynı örgüt, kamu binalarına, kamu hizmetinde bulunan görevlilere, iş şantiyelerine ve maden ocaklarına saldırılar düzenlemekte esnafı belirli dönemlerde kepenk kapatmaya zorlamaktadır. Örgüt aynı şekilde bölgedeki eğitim yatırımlarını engellemeye teşebbüs etmekte, eğitim yatırımlarına destek olan bölge halkını da sindirmeye çalışmaktadır. PKK terör örgütü, 2010 ve 2011 yıllarında yatılı bölge okullarına saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Son iki yıl içinde örgütün şiddet eylemleri Hakkâri, Şırnak, Mardin ve Erzurum’da sekiz yatılı bölge ilköğretim okulunu hedef almıştır.

Demokratik Açılım Süreci: Çatışma Çözümü Denemesi

2000’li yıllarla başlayan demokratikleşme süreci, Doğu ve Güneydoğu illerinde sosyo-ekonomik kalkınma kapsamında gerçekleştirilen projeler çatışma çözümü sürecinin uygulanabileceği elverişli şartların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin demokratikleşme doğrultusunda gerçekleştirilen reformlarda etkili olduğu belirtilmelidir. 2002-2004 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden geçirilen AB’ye uyum paketleri, Türkiye’yi çağcıl demokrasiler seviyesine yaklaştırmıştır. Neticede, Türkiye genelinde hak ve özgürlüklerin kanuni düzenlemelerle genişletildiği bu dönemin özellikle Kürt sorununun çözümüne yönelik başlatılan demokratik açılım süreci için gerekli şartları hazırladığı ifade edilebilir.

2000’li yıllarda Türkiye’de işkence ve kötü muamelenin tanımı genişletilerek bu suçlara verilen cezalar artırılmış ve cezaların tecili veya paraya çevrilme olanağı kaldırılmıştır. 5253 sayılı Dernek Kanunu’nda dernek kurma hakkı üzerindeki kısıtlamalar giderilmiş, teşkilatlanma hürriyeti Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca genişletilmiştir. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri yürüyüşleri kanununda yapılan değişikliklerle toplantı ve yürüyüş düzenleme hakkının kullanımı daha demokratik bir temele dayandırılmıştır. Anayasa Mahkemesi’nin siyasi partileri kapatabilmesi için alacağı karara beşte üç çoğunluk şartı getirilmiştir. Kamu hizmetlerine açıklık getirilmesi ve şeffaf yönetim ilkesinin uygulanabilmesi amacıyla 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu çıkarılmıştır. 1978’den 1987’ye sıkıyönetim, 1987’den itibaren de OHAL (olağanüstü hal) olarak bölgede uygulanan olağanüstü yönetim 2002’de yürürlükten kaldırılmıştır. 2004 yılında da Türkiye’de yakın geçmişteki işlevi nedeniyle demokrasinin yerleşmesine engel teşkil eden Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır.³⁵

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun (Tazminat Kanunu) 2004 yılında çıkarılmış ve uygulanmaya başlamıştır. Kanun kapsamında, PKK terör örgütünün eylemlerinden ve terörle mücadele faaliyetlerinden zarar gören kişilerin

³⁵ Salih Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu-Rapor No:30 (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 17-18.

ve kamu görevlilerinin maddi zararlarının yargı yoluna gitmelerine gerek kalmadan karşılanması hedeflenmiştir. İl merkezlerinde valilikler bünyesine oluşturulan zarar tespit komisyonları aracılığıyla tazminatların ödenmesini öngören 5233 sayılı kanun, Kürt sorununun çözümü sürecinde önemli bir adımdır.³⁶ Güvenlik nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalmış kişilerin köylerine dönebilmesi için yürütülen Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP)³⁷ 2000, 2005 ve 2009 yıllarında çıkarılan İçişleri Bakanlığı genelgesi ve 17 Ağustos 2005 tarihli Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile daha etkili bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Proje kapsamında gönüllülük esasına dayalı olarak geri dönüşler kolaylaştırılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 14 ilde geri dönülen köylerin sosyo-ekonomik altyapısının ıslahına yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Proje doğrultusunda illere 1999-2011 yılları arasında takriben toplam 125 milyon TL ödenek sağlanmıştır. KDRP kapsamındaki 14 ilde terör nedeniyle köylerini terk eden kişilerin yaklaşık yarısı geri dönmüştür.

Kırsal kalkınma hedefi doğrultusunda 2005’te Köy Alt Yapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ve 2007’de Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) hayata geçirilmiştir. Türkiye genelinde uygulanan KÖYDES ve BELDES projelerinin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki sosyo-ekonomik altyapısının tesisine önemli katkı sağladığı ifade edilmelidir. 2008’de başlatılan GAP Eylem Planı ile Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) 5 yıl içinde (2012 sonuna kadar) büyük ölçüde tamamlanması ve gerçekleştirilen projelerin hizmete sunulması hedeflenmiştir. Plan kapsamında 4 gelişme eksenine³⁸ belirlenmiş, bu eksenler altında eğitim, sağlık, altyapı, turizm ve tarım alanında pek çok proje hızlandırılmıştır. Sosyal Gelişiminin Sağlanması ekseninde oluşturulan Sosyal Destek Programı (SODES), Kürt sorununun çözümü adına önemli bir uygulamadır. Doğu ve Güneydoğu illerinde uygulamaya konan SODES kapsamında bölgede nitelikli işgücü oluşturulması, kültür, sanat ve spor faaliyetlerinin geliştirilmesine dönük pek çok proje gerçekleştirilmiştir.

Temmuz 2009 tarihinde Türkiye, ülkede birlik ve beraberliğin güçlendirilerek sürdürülmesi ve Kürt sorununun çözümü maksadıyla “demokratik açılım” başlığı altında yeni bir reform süreci başlatmıştır. Açılımın genel anlamda Kürt kökenli vatandaşlar arasında memnuniyet hâsıl ettiği gözlemlenmiştir. Demokratik açılım ile ilk etapta Türkiye genelinde temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunması, Güneydoğu’daki günlük hayatın doğal mecrasına yerleşmesi ve Kürt kökenli vatandaşların kültürel hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Demokratik açılım kapsamında; insan hakları ihlalleriyle mücadele amacıyla “dörtlü mekanizma” adı altında kurumsal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesi

---

³⁶ Cemil Kaya, “Avrupa Konseyi’ndeki Gelişmeler Işığında 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılması Hakkında Kanun,” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3 No: 10 (2007): 31-32, 41-42.

³⁷ Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi, 1994-1999 yılları arasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmış, güvenliği sağlanmış ve geri dönüşe müsait köylerin alt yapı çalışmalarıyla ilgili faaliyetler yürütülmüştür.

³⁸ 1-Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi, 2-Sosyal Gelişiminin Sağlanması, 3-Altyapının Geliştirilmesi, 4-Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi, Bkz.

<http://www.gapep.gov.tr/>

planlanmıştır. Başvuru üzerine kendiliğinden harekete geçebilecek şekilde tasarlanan dört farklı kurum ile Türkiye’de temel hak ve özgürlüklerin korunması hedeflenmektedir.

Birinci mekanizmanın, insan hakları alanında çalışmaları olan kişilerden oluşturulacak Türkiye İnsan Hakları Kurumu olacağı açıklanmıştır. Bu kurumun her türlü hak ihlallerini inceleyip sonuçlandırması ve toplumda hak arama bilincini geliştirmeye yönelik faaliyetler düzenlemesi planlanmaktadır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun kurulmasına ilişkin yasa tasarısı 2011 yılında TBMM Anayasa Komisyonu’nda kabul edilmiştir. Anayasa Komisyonu’nda kabul edilen kanun taslağına göre kurumun karar organı olarak tespit edilen Türkiye İnsan Hakları Kurulu’nun 11 üyeli olması ve 4 yıl süre ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi belirlenmiştir. Kurumun bünyesinde ihlal iddialarını inceleme ve işkence ve Kötü Muameleyle Mücadele başta olmak üzere belirli görev ve yetkileri olan özel hizmet birimlerinin yer alması kararlaştırılmıştır. Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izleyecek kuruma insan hakları ihlaline maruz kaldığını öne süren kişiler doğrudan başvurabilecektir.³⁹

İkinci mekanizmanın, Türkiye’nin taraf olduğu antlaşmalarla ya da kanunlarla yasaklanmış her türlü ayrımcılığın önlenmesi noktasında görev yapacak Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu olacağı beyan edilmiştir. Tazminat cezası verme yetkisine sahip olması planlanan bu kurulun kararlarının bütün devlet organları, gerçek ve tüzel kişiler üzerinde bağlayıcı olması ve mahkemeler tarafından bilirkişi raporu olarak kabul edilmesi öngörülmektedir. İçişleri Bakanlığı’nca hazırlanmış mevcut kanun tasarı taslağına göre 12 üyeden oluşması planlanan Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu’nun ırk, din, dil, etnik köken, medeni hal, sosyal statü, özürllülük ve felsefi ve siyasi görüş temelli ayrımcılıklara karşı yasal güvence sağlaması beklenmektedir. Mevcut tasarı taslağına göre ayrımcılık iddiasında bulunan kişiler; yazılı dilekçe, elektronik posta veya ücretsiz telefon hattı ile kurula başvurabilecektir. Tasarı taslağına göre kurul, ayrımcılıktan haberdar olması veya ayrımcılık şüphesinin bulunması durumunda kendiliğinden harekete geçebilecektir.⁴⁰

Üçüncü mekanizmanın Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu olacağı bildirilmiştir. Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu’nun kolluk kuvvetlerinin görevi esnasına işlediği ileri sürülen ihlalleri soruşturması ve sonuçlandırması planlanmaktadır. Komisyonunda insan hakları kurullarından, üniversitelerden, kamu kurumlarından ve Barolar Birliği’nden temsilcilerin yer alması tasarlanmıştır. Komisyonun kurulmasına ilişkin kanun tasarısı 2010 yılında Meclis Başkanlığı’na intikal etmiş bulunmaktadır. Hâlihazırda Meclis’in gündeminde olan kanun tasarısına göre Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu’nun İçişleri Bakanlığı bünyesinde sürekli bir kurul olarak tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹ Dördüncü mekanizmanın ise Ulusal

³⁹ Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı’nın takibi için bkz.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=80776

⁴⁰ İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Başbakanlığa sunulan kanun tasarısı taslağı için bkz.

http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=5692

⁴¹ Kanun tasarısının metni ve tasarının takibi için bkz.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.onerge_bilgileri_ab2?kanunlar_sira_no=85702

Önleme Mekanizması adlı kurum olacağı belirtilmiştir. Bu mekanizmanın, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi’nin İhtiyari Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun’un Meclis’te onaylanmasını müteakip bir yıl içinde oluşturulması planlanmıştır. Kanun, 2011 yılında TBMM’de kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Kurulması beklenen Ulusal Önleme Mekanizması ile Türkiye’de işkence ve kötü muamele üzerindeki denetimin uluslararası boyutunun güçleneceği değerlendirilmektedir.

İnsan hakları ihlalleriyle mücadeleye yönelik tasarlanan mekanizmalar yanında, terörle mücadeleyi aksatmayacak şekilde vatandaşların günlük hayatının normalleşmesine yönelik somut adımlar atılmıştır. İçişleri Bakanlığı, bölgedeki yol denetimlerinin önemli ölçüde azaltılması ve yaya yasaklarının asgariye indirilmesine dönük genelge yayınlamıştır. Adalet Bakanlığı tarafından Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkındaki Yönetmelik’te yapılan değişiklikle cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin akrabalarıyla ana dilde görüşmesine imkân tanınmıştır. Türkçe bilmeyen vatandaşların kamu kurumlarında karşılaştıkları zorlukların giderilmesi ve yardım görmesi gayesiyle Valilikler tarafından idari tedbirler alınmıştır. Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesinin önündeki engeller kaldırılmış, tam zamanlı Kürtçe yayın yapan TRT Şeş yayın hayatına başlamıştır. Radyo Televizyon Üst Kurulu, özel radyo ve televizyon kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yayın yapmasını mümkün kılan yönetmeliği çıkarmıştır.⁴²

Demokratik açılım sürecinde çeşitli üniversitelerde farklı dil ve lehçelerin öğretilbileceği akademik birimler ve bölümlerin açılması sağlanmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Kürtçe, Arapça ve Süryanice dillerinde lisansüstü eğitim verecek Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü tesis edilmiş, 4 yıllık lisans eğitimi verecek Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Diyarbakır Dicle Üniversitesi’nde Kürtçe, Zazaca, Süryanice, Ermenice ve Arapça dillerinde seçmeli derslerin okutulabileceği, bu dillerde öğrencilere ve halka kurslar açılabilceği Yaşayan Diller Merkezi kurulmuştur. Muş Alparslan Üniversitesi’nde lisans düzeyinde eğitim verecek Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl Üniversitesi bünyesinde ise Zazaca Enstitüsü ihdas edilmiştir.⁴³

2000’li yıllarda demokratikleşme istikametinde sürdürülen reformların ve Kürt sorununun çözümü maksadıyla uygulamaya konan projelerin, çok boyutlu bir çatışma çözümünün uygulanabileceği ortamı hazırladığı gözlemlenmiştir. Nitekim Türkiye’nin 2009 yılında başlattığı demokratik açılım sürecinin bir çatışma çözümü denemesi olduğu ifade edilebilir. Ancak demokratik açılım sürecinin Kürt kökenli vatandaşların aidiyet duygularının güçlenmesi noktasında tesir meydana getirirse de, hedeflenen barış ortamını sağlayamadığı belirtilmelidir. Süreci kesintiye uğratan temel sebebin PKK terör örgütünün çözümün tarafı statüsüyle ön plana çıkma girişimi ve şiddet eylemlerine devam etmesi olarak kaydedilebilir. Örgüt, 2000’li

---

⁴² Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 18.

⁴³ Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 19.

yıllardan itibaren demokratikleşme doğrultusunda atılan adımlara karşılık terör saldırılarına yöneldiği gibi açılım sürecinde de bu hareket tarzını değiştirmemiştir.

Demokratik açılımın başlatıldığı 2009 yılından bu yana geçen süreçte terör örgütünün çözüm sürecini engelleyen aktör olduğu iyice belirginleşmiştir. Örgüt, demokratikleşme çabalarına şiddet eylemleri ile karşılık vermiştir. Neticede çözüm sürecinin daha hızlı ilerleyebileceği müspet havanın oluşması engellenmiştir. PKK’nın siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) de terör örgütünün tayin ettiği söylemlerin dışında çözüme dönük bir girişim geliştirememiştir.

PKK Terör Örgütü Neden Taraf Olamaz?

Türkiye’de 2000’li yıllarla başlayan ve demokratik açılımla hız kazanan demokratikleşme dönemi, PKK terör örgütünün Kürt meselesinin çözümü sürecinde taraf olabilecek bir aktöre dönüşemeyeceğini göstermektedir. Terör örgütünün Kürt meselesinin çözümünde taraf olmasını engelleyen sebepler üç başlık altında toplanabilir. Birincisi PKK terör örgütü şiddet eylemlerine devam etmekte, silah bırakmaya meyletmemekte ve halkı silahlandırmaya çalışmaktadır. İkinci temel sebep, terör örgütünün Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşları temsil etmemesidir. Üçüncü sebep ise demokratik açılım sonrası dönemde anlaşıldığı üzere örgütün çözümün tarafı statüsüyle öne çıkma girişiminin sürece zarar vermesidir.

Silahlı bir terör örgütünün çatışma çözümü sürecine dâhil olması şiddet eylemlerine son verip, silah bırakma kararı almasına bağlıdır. Ancak terör örgütü 2004 sonrası dönemde Türkiye’nin her yerinde sivillere ve güvenlik güçlerine karşı pek çok şiddet eylemi gerçekleştirmiştir. 2005 yılındaki Kuşadası saldırıları, 2006’da Diyarbakır’da 7’si çocuk 10 kişinin hayatını kaybettiği bombalı saldırı ve Marmaris’teki 21 kişinin yaralandığı patlamalar, 2007’de Şırnak’a bağlı Beşabağ köyünde bir minibüse yapılan saldırı ve Ankara’da Anafartalar Caddesi’nde 7 kişinin öldüğü ve 60’dan fazla kişinin yaralandığı intihar saldırısı⁴⁴ doğrudan sivilleri hedef alan eylemlerdir. PKK terör örgütü, 2008’de İstanbul Güngören’de 10 dakika arayla gerçekleştirdiği iki bombalı saldırı ile 17 kişiyi öldürmüş 150 kişiyi yaralamıştır. Örgüt yine 2008’de Hatay’ın Çağalı köyü yakınlarındaki maden ocağını basmış, bir işçiyi öldürmüş bir işçiyi de kaçırmıştır. Terör örgütü, 2010 yılında Hakkâri’nin Geçitli köyünde bir minibüsün geçişi esnasında yola döşediği uzaktan kumandalı mayını patlatarak 9 sivil vatandaşı öldürmüştür. Örgüt, 1990’lı yıllarda olduğu gibi bu dönemde de din görevlilerini öldürmeye devam etmiştir. PKK terör örgütü, 23 Ağustos 2010’da Hakkâri’de, 5 Eylül 2010’da Şırnak’ın İdil ilçesinde iki imam öldürmüştür. 2011 yılında örgütün Kocaeli gençlik yapılanmasından sorumlu bir militan tarafından kaçırılan deniz otobüsü vakasında ise teröristin etkisiz hale

---

⁴⁴ PKK terör örgütü bu saldırıyı taşeron niteliğinde kullandığı TAK’a (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) isnat ederek, kamuoyunda oluşan tepkiden sıyrılmaya çalışmıştır.

getirilmesi ile facianın eşiğinden dönülmüştür.⁴⁵ Bu eylemleri dışında PKK terör örgütünün son yıllarda büyükşehirlerde kalabalık mekânlar için planladığı onlarca canlı bomba eyleminin de engellendiği belirtilmelidir.

2007’de Dağlıca baskını ve Pülümür saldırısı, 2008’de Aktütün Karakolu’na gerçekleştirilen saldırı, 2009’da Tokat’ın Reşadiye ilçesine bağlı Sazak köyü yakınlarında 7 askerin şehit olduğu saldırı, 2010’da Gediktepe, Hantepe ve İskenderun baskınları, 2011’de Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde ve Çukurca’da gerçekleştirilen saldırılar ve bu nitelikte benzer pek çok saldırı ile PKK terör örgütü güvenlik güçlerini hedef almıştır. 11 Eylül 2011’de terör örgütü Şemdinli’de bir düğündeki sivilleri kalkan olarak kullanarak güvenlik güçlerine saldırmış, bölgedeki camiye roketlerle tahrip etmiştir. Örgüt, düğün alanından İlçe Emniyet Müdürlüğü’ne roketatarlarla saldırmış, eş zamanlı olarak Şemdinli Polis Noktası, İlçe Jandarma Komutanlığı ve Şemdinli 3. Taktik Tugay Komutanlığı’nı da hedef almıştır. 2004’ten bu yana bölgedeki demiryollarına ve karayollarına döşenen mayınlarla muhtelif mevkilerde gerçekleştirilen onlarca saldırı ile de güvenlik güçleri hedef alınmıştır. Yollara döşenen mayınlar aynı zamanda aralarında çocukların da bulunduğu birçok sivilin ölmesine yol açmış, yollardan geçerken mayınlara basan evcil ve yabani hayvanlar telef olmuştur. Mesela, 30 Temmuz 2006’da Bingöl’ün Genç ilçesi kırsalında mayın patlaması sonucu hayvan otlatan çocuklardan birisi hayatını kaybetmiş üç çocuk da yaralanmıştır.

Terör örgütü şiddet eylemlerine devam ettiği gibi silah bırakmaya da yanaşmamaktadır. Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) yapılanması, örgütün silahlı varlığını sona erdirmek gibi bir amaç gütmeyeceğinin emaresidir. KCK sistemi; sözde yasama, yürütme, yargı erkleri ve ordusu olan, Kürt kökenli vatandaşların hayatının her alanını denetim altına almaya matuf totaliter özellikleri ağır basan alternatif bir devlet projesidir. Terör örgütü, KCK sistemi ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağladığı imkânları kendi menfaati doğrultusunda kullanarak ilk etapta devlet içinde asalak nitelikli bir iç devlet konumuna gelmeyi hedeflemektedir. KCK yapılanmasında temel maksat; önce Türkiye, İran, Irak ve Suriye’de “demokratik özerklik” kazanmak, uzun vadede ise “demokratik konfederalizm” adı altında bölgede 4 parçalı konfederal bağımsız bir Kürdistan kurmaktır. Terör örgütü, KCK sistemi kapsamında mevcut silahlı kuvvetini korumaya ve yeni birimlerle şehirlerde silahlı faaliyet gösterebilecek kabiliyeti edinmeye çabalamaktadır. KCK yapılanmasında Halk Savunma Alan Merkezi altında tesis edilen HPG (Hêzên Parastina Gele-Halk Savunma Güçleri), sistemin silahlı kanadını oluşturmaktadır.⁴⁶ HPG; genel komutanlık, ana karargâh komutanlığı, komuta konseyi ve bu

---

⁴⁵ Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ne ait İzmit-Gölcük arasında sefer yapan, içinde 23 kişinin bulunduğu Kartepe isimli deniz otobüsünü kaçıran PKK terör örgütü mensubunun yanında 3 fünye ve 450 gram A4 patlayıcı olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁶ Atilla Sandıklı, *KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri*, BİLGESAM, 7 Ekim 2011.

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1147:kck-teroer-oerguetuenuen-yaps-ve-faaliyetleri-&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

komuta kademesine bağlı hareket eden kol komutanlıklarından müteşekkil hiyerarşik bir örgütlenmeye sahiptir.⁴⁷

PKK terör örgütü, kendi hedefleri doğrultusunda devletle Kürt kökenli vatandaşları karşı karşıya getirmeye çalışmaktadır. Örgüt, Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde gençleri ve çocukları serhildan eylemlerine yönlendirerek il ve ilçe merkezlerinde kargaşa ortamına yol açmaya gayret etmektedir. 2006 yılında Diyarbakır’daki hadiselerde çocukların, yaşlıların ve kadınların kamu görevlileriyle karşı karşıya getirilmeye çalışılması örgütün maksadını göstermesi açısından oldukça önemlidir. PKK terör örgütü, 2010 yılından itibaren bölgeye yurtdışından büyük miktarda silah ve mühimmat sokarak halkı silahlandırmaya çabalamıştır. Örgüt, Hakkâri’den başlayarak bölgede silah dağıtmaya başlamış, her haneye silah projesiyle bölgedeki evleri cephaneliğe dönüştürmeye çalışmıştır. Terör örgütünün bu dönemde bölgede konuşlu militan sayısını da hızlı bir şekilde artırmaya başladığı tespit edilmiştir. Örgüt, silahlandırmaya çalıştığı bölge halkının topyekûn biçimde devlete karşı ayaklanmasını hedeflemektedir. PKK terör örgütü, intifada benzeri bir kalkışma ile dış kamuoyuna “Kürt baharı” izlenimi vermenin yollarını aramaktadır. Ancak, güvenlik güçlerinin tedbirleri, örgütün halkı silahlandırma planının büyük ölçüde akim kalmasını sağlamıştır. Nitekim 2011 yılı sonlarında bölgede başlatılan geniş çaplı askeri harekât ile terör örgütünün Türkiye sınırları içindeki kış yapılanmasının büyük ölçüde tahrip edildiği gözlemlenmiştir.

Terör örgütünün Kürt sorununun çözüm sürecinde yer almasına engel teşkil eden ikinci sebep, temsil meselesi ile ilgilidir. Çözüm sürecindeki görüşmeleri yürütecek veya Kürt nüfusu temsilen devletten talepte bulunacak kadronun Kürt kökenli vatandaşları temsil niteliğini haiz olması gerekmektedir. PKK terör örgütünün, Kürtleri temsil keyfiyeti söz konusu değildir. Terör örgütünün siyasi hedefleri Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşların talepleriyle örtüşmemektedir. Örgütün, gerek savunduğu kültürel ve ideolojik değerler gerekse terörizmi araç olarak kullanma tercihi Kürt nüfus arasında kabul görmemiştir. PKK terör örgütü bu konudaki açmazını gidermek için Kürt kökenli nüfusa baskı yapmaktadır. Son yıllarda ise terör örgütünün halkın parasını ve desteğini almak için İslamiyeti vasıta olarak kullanmaya başladığı, Kürt kökenli vatandaşların dini duyarlılığını istismar etmeye çalıştığı görülmektedir.

PKK terör örgütünün KCK vasıtasıyla mesafe almaya çalıştığı siyasi hedefleri ile bölge halkının talep ve beklentileri oldukça farklıdır. Örgüt, KCK yapılanması ile önce özerklik daha sonra da tam bağımsızlığı hedeflemektedir. Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşlar ise demokratik ve müreffeh bir ülkede Türklerle ortak gelecekte yanadır. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin (BİLGESAM) Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da 17 il ile İstanbul ve Mersin’de göçle

⁴⁷ HPG’ye bağlı sözde kol komutanlıklarının faaliyet gösterdiği bölgeler kuzey ve güney olmak üzere iki alan altında düzenlenmiştir. Kuzey alanı, kuzeyde Doğu Karadeniz bölgesini de içine alan Türkiye’nin doğusunu büyük ölçüde kapsamakta, güney alanı ise Suriye’nin kuzeydoğu bölgesi, Hakkâri ve çevresi, Kandil bölgesi, Kuzey Irak ve İran’ın kuzeybatı bölgesini kapsayacak şekilde belirlenmiştir.

oluşan semtlerde 8607 kişilik bir örnekleme gerçekleştirdiği anketin sonuçları konu ile alakalı çarpıcı bulgular sunmaktadır. 2008-2009 döneminde yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilen anket, Kürt nüfusun talep ve beklentileri ile PKK terör örgütü ve siyasi kanadının söylemleri arasındaki büyük farka işaret etmektedir. Anket sonuçları Kürt kökenli vatandaşların; Türk Bayrağı, İstiklal Marşı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı gibi ortak değerlere teveccüh ettiğini, Türklerle ortak geleceğe yönelik inancının oldukça kuvvetli olduğunu, PKK terör örgütünün savunageldiği bağımsızlık ve federasyon söylemlerine ise sıcak bakmadığını göstermektedir. “Kürtlere Federatif Hakların Verilmesi Kürt Sorunu İçin Kalıcı Çözüm Sağlar mı?” sorusuna ankete katılan Kürt kökenli vatandaşların %92,7’si hayır cevabı vermiştir. “Türkiye’deki Kürtlere Bağımsızlık Verilmesi Kürt Sorunu İçin Bir Çözüm müdür?” sorusuna ise ankete katılan Kürt kökenli vatandaşların %90,1’i hayır cevabı vermiştir.⁴⁸ Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşlar bağımsızlık ve federasyon taleplerinin Kürtleri totaliter bir rejim altında refah açısından daha geri bir konuma itebilecek sonuçlar doğuracağına inanmakta, bu taleplere destek vermemektedir.⁴⁹

Terör örgütü, Kürt Demokratik Toplum Koordinasyonu’na bağlı Kürdistan İslam Topluluğu adlı yapı ile Avrupa’da mütedeyyin Kürtlere yönelik hac ve umre organizasyonları yapmaya başlamıştır. Örgüt, bu faaliyetlerden elde ettiği geliri Roj TV ve Kandil’e tahsis etmektedir. Avrupa’dan Suudi Arabistan’a hac ve umre için getirilen Kürt kökenli vatandaşlar kutsal topraklarda örgütün sözde bayrağı altında gezdirilmektedir. PKK terör örgütü Roj TV’den sözde fetvalar yayınlatarak terörle mücadele eden güvenlik güçlerini dini söylemlerle lanetlemekte, Türkiye Cumhuriyeti devleti yetkililerini tekfir etmektedir. Son zamanlarda terör örgütü, öldürülen teröristlerin arkasından parti binalarında mevlitler düzenleyerek halka örgüt yanlısı mesajlar vermiş, fitre ve zekâtını örgüte vermesi için halka dini telkinlerde bulunmuştur. Örgüt, bölgede imam hatip lisesi mezunu işsiz gençleri propaganda gayesiyle imam yapmaya çalışmış, bölgede görev yapan Kürt olmayan imamları bölgeden ayrılmaları için tehdit etmiştir. Terör örgütü, bölge halkını kendi propagandasını yapan imamların bulunduğu belirli camilere yönlendirmektedir. Ancak örgütün İslamiyeti kullanarak Kürt kökenli vatandaşlara tesir etme gayretlerinin sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır. Kürtçe ezan okutan, din görevlilerini baskı altına almaya çalışan, isteklerine boyun eğmeyen imamları katleden, Kürtlerin asıl dininin Zerdüştlük olduğunu ileri süren ve kamptaki eğitimlerde İslami değerleri aşağılayan terör örgütüne bölge halkı itibar etmemektedir.

Terör örgütünün çözüm sürecinde taraf olamayacağı, demokratik açılım süreci ile daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Açılım sonrası cereyan eden gelişmeler ve PKK terör örgütünün demokratik açılımı istismar etme teşebbüsü, örgütün çözüm sürecini olumsuz etkilediğini gözler önüne sermiştir. Ekim 2009’da terör örgütüne ait bir grup militanın demokratik açılıma destek amacıyla Irak’tan Türkiye’ye giriş yaparak teslim olacağı duyurulmuş, bu adımın terör örgütünün silahsızlanmasına doğru ilerleyebilecek ilk aşama olduğu izlenimi ortaya çıkmıştır.

---

⁴⁸ Salih Akyürek, *Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış*, BİLGESAM Raporu No: 26, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 37-38.

⁴⁹ Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 15.

Ancak 34 terör örgütü mensubunun Habur Sınır Kapısından girmesiyle başlayan hadiseler sürecin beklenildiği gibi ilerlemeyeceğini göstermiştir. DTP’nin kalabalık bir taraftar kitlesi ile gelen militanları karşılaması ve bu noktaya gelmesinin Öcalan’ın başarısı olduğu yönünde verdiği siyasi demeçler ümit edilen iyimser havanın oluşmasını önlemiştir. Örgütün ve DTP’nin çabaları ile Habur girişi PKK’nın zafer gösterisine dönüştürülmek istenmiştir.⁵⁰ Bu hadiseye ülke kamuoyunda yükselen tepki üzerine hükümet yetkilileri Avrupa’dan gelmesi beklenen örgüt mensuplarının gelmemeleri gerektiğini beyan etmiştir. PKK terör örgütü Kürt kökenli vatandaşlara tanınan demokratik hak ve özgürlükleri sahiplenmeye çalışmış ve çözüm sürecinin zoraki tarafı olarak ön plana çıkmaya çabalamıştır. Nitekim terör örgütü ve siyasi kanadı açılım sürecinin tek muhatabının Öcalan olduğunu öne sürmüştür. Neticede Habur girişi, PKK terör örgütünün ön planda olduğu bir çatışma çözümü sürecinin başarılı bir şekilde ilerlemeyeceğini teyit etmiştir.

Dört Boyutlu Çatışma Çözümü Önerisi⁵¹

Demokratik açılımın işleyen bir çatışma çözümü sürecine terfi etmesi çok boyutlu bir biçimde sürdürülmesine bağlıdır. Çatışma çözümünün hedefi Kürt sorununun halledilmesidir. Kürt sorununun halli, taraflarını Türkiye Cumhuriyeti devleti ve Kürt kökenli vatandaşların oluşturduğu geniş kapsamlı ve uzun dönemli bir çözüm sürecini gerektirmektedir. PKK terör örgütü ise bu çözüm süreci ile birlikte yürütülmesi gereken terörle mücadele safhasının tarafıdır. Dolayısıyla, Kürt sorununun çözümü için güvenlik boyutunun ihmal edilmediği bir süreç gerekmektedir. İspanya ve İngiltere’nin tecrübeleri çatışma çözümü süreci ile teröristle silahlı mücadele aşamasının birlikte icra edilmesinin lüzumunu göstermiştir. Bu örnekler çözüm sürecinde, terör örgütünün silahlı kuvvetinin bertaraf edilmesine yönelik terörle mücadele aşamasının kararlılıkla sürdürülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye’deki Kürt sorunu bağlamında, açılımla başlayan dönemin başarılı bir çatışma çözümü süreci işlevi görmesi için dört boyutlu bir yaklaşım gerekmektedir: demokratikleşme boyutu, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyut, güvenlik boyutu ve uluslararası ilişkiler boyutu.⁵²

Demokratikleşme Boyutu

Demokratikleşme boyutunda; özgürlükler temelinde demokratik değerlerin geliştirilmesi ve yerleşmesine dönük kaydedilen ilerleme muhafaza edilmeli ve devam ettirilmelidir. Demokratikleşme alanındaki önlemler Kürt kökenli vatandaşlardaki ayrımcılık algısının giderilmesi ve aidiyet duygusunun güçlendirilmesine hizmet edebilmelidir. Bu bağlamda yeni anayasa hazırlık süreci önemli bir fırsat niteliğindedir. Demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla

⁵⁰ Ersel Aydın ve Nihat Ali Özcan. “The Conflict Resolution and Counterterrorism Dilemma: Turkey Faces its Kurdish Question,” *Terrorism and Political Violence*, Vol 23 No 3 (2011): 445.

⁵¹ Dört boyutlu çözüm önerisi BİLGESAM’ın Türkiye’nin Kürt meselesi ile ilgili gerçekleştirdiği alan araştırmalarından istifade edilerek geliştirilmiş ve daha önce *Terörle Mücadele Stratejisi* başlıklı çalışmada daha teferruatlı olarak yayınlanmıştır. *Terörle Mücadele Stratejisi* kitabının hazırlık sürecinde büyük emeği bulunan Dr. M. Sadi Bilgiç’e, ekibine ve diğer BİLGESAM çalışanlarına teşekkür ederiz.

⁵² Atilla Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 4.

hazırlanacak yeni anayasa ile Kürt sorununun çözümünde kritik eşik aşılabılır.⁵³ Öncelikle, yerel yönetimlerin verimliliğini artıracak bir yerel yönetimler reformu ihtiyacı söz konusudur. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı uyarınca ve Fransa modeli dikkate alınarak yeni bir düzenlemeye gidilebilir.⁵⁴ Siyasi Partiler Yasası’nda seçim barajının düşürülmesi için değişiklik fikri ciddiyle değerlendirilmelidir. Bu değişiklikte, temsilde adaleti geliştirecek ve yönetimde istikrarı zedelemeyecek ölçünün yakalanması önem teşkil etmektedir. Kürt kökenli vatandaşların anadilini öğrenebilmesi için Kürtçe’nin okullarda seçmeli ders olarak okutulmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Halkın bölgedeki yer adları konusundaki beklentisinin tespiti amacıyla oylamalar yapılarak, değiştirilmesi istenen yer adlarının iadesi gerçekleştirilebilir. Diğer taraftan, bölgedeki kamu hizmeti kalitesinin, kamu görevlilerinin yetkinliği konusunda gerekli tedbirleri alarak sürekli yüksek tutulması oldukça önemlidir. Özellikle bölge halkıyla doğrudan muhatap olan kamu görevlilerinin yeterince nitelikli ve mütebessim çehreli olmasına dikkat edilmelidir.⁵⁵

Sosyo-kültürel ve Sosyo-ekonomik Boyut

Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutta terörü besleyen şartların izale edilmesi ve halk desteğinin kazanılması için mevcut projeler sürdürülmeli, yeni projeler geliştirilmelidir. Sosyo-kültürel alanda; eğitim, sosyal, iletişim ve medya kapsamında stratejiler, sosyo-ekonomik alanda ise tarım ve hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm ve sağlık stratejilerine ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir.

Eğitim alanında; ilk etapta bölgedeki okulların fiziki şartlarının ve donanımının iyileştirilmesi, derslik ve okul sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin sosyal ve maddi imkânlarının geliştirilerek, bölgede öğretmenliğin cazip bir meslek haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Kürt kökenli vatandaşların aidiyet duygusunun güçlendirilmesi için müfredatta değişiklikler yapılmalıdır. Ders kitaplarında aşırı milliyetçi vurguların değiştirilmesi, yerel değerlerin kitaplara yansıtılması ve ortak tarih bilincinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bölgede eğitimin yaygınlaştırılması için gerekli adımların atılması ve kız çocuklarının eğitiminin teşviki için bölgede kız okullarının açılması elzemdir. Bölgedeki eğitim sisteminin; dönemlerin tarım mevsimine göre düzenlenerek bölge şartlarına uyumunun sağlanması da eğitimin yaygınlaşmasına hizmet edecektir. Terör örgütünün ise okullardaki etkisinin kırılması için gerekli tedbirlerin alınması ve örgütle işbirliği içinde olan idareci ve öğretmenlerin meslekten çıkarılması şarttır.⁵⁶

⁵³ Ancak bu noktada Kürt nüfus adına konuşan kişilerin öne sürdüğü özerklik, bağımsızlık ve devlet okullarında anadilde eğitim gibi ideolojik taleplerle, Kürt kökenli vatandaşların gerçek talepleri arasındaki farka dikkat edilmesi gerekmektedir. Kürt nüfusun kahir ekseriyeti, Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşları temsil iddiasıyla özerklik ve bağımsızlık yanlısı beyanlarda bulunan siyasilerin söylemlerini tasvip etmemektedir. Kürt kökenli vatandaşların büyük çoğunluğu Türklerle ortak geleceğe inanmakta, federatif bir yapı altında sağlanacak özerk statüye veya bağımsızlığa sıcak bakmamaktadır. Bkz. 39. dipnot.

⁵⁴ Emine Akçadağ, *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye*, BİLGESAM, 24 Haziran 2011,

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1075:yerel-yoenetimler-oezerklik-art-ve-tuerkiye&catid=70:ab-analizler&Itemid=134

⁵⁵ Atilla Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 40-47.

⁵⁶ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 50-62.

Sosyal alanda gerçekleştirilen projelerde sivil toplum kuruluşlarının öne çıkmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir. Bölge halkına devlet eliyle gerçekleştirilen yardım faaliyetleri örgütün propagandaları neticesinde istenen etkiyi oluşturamamaktadır. Bu nedenle bölgede toplum yararına hizmet eden sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkarılması ve desteklenmesi halka yapılan yardımın tesirini artırabilir. Bölgenin ülkedeki diğer bölgelerle kaynaşması için kardeş il projesi niteliğinde uygulamalara gidilebilir. Doğudan batıya ve batıdan doğuya geniş kapsamlı gezi programları düzenlenebilir. Bölge halkına yapılan sosyal yardımlar adil dağıtım kaygısı göz önünde bulundurularak sürdürülmelidir. Yardımın muhtaç aileye ulaşması konusunda gerekli tedbirlerin alınması oldukça önemlidir. Kadınlara yönelik sosyal merkezlerin sayısının ve etkinliğinin artırılması, bu merkezlerin kadınlara sahip oldukları haklar ve çocuk eğitimi konusunda bilgi sağlaması sosyal yapının uzun dönemli islahı için dikkate alınmalıdır. Özellikle sportif faaliyetler kapsamında ise gençlerin rehabilitasyonuna dönük projeler üretilmelidir. Bölgede açılacak spor okulları, sanat ve eğitim merkezleri gençlerin rehabilitasyonunda önemli rol oynayabilir.⁵⁷

Sosyo-kültürel alanda geliştirilecek islah projeleri ile terör örgütünün dini propagandalarının önüne geçilmeli, Kürtçe ve Zazaca’nın kullanımının kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Terör örgütünün devletin dinsiz olduğu yönünde yaptığı propagandanın etkisiz kılınması için Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bölgedeki teşkilatından istifade edilmelidir. Örgütün din görevlilerini tehdit yoluyla baskı altına almasını engellemeye yönelik gerekli tedbirler alınmalı, bölgede PKK’nın uzantısı niteliğinde faaliyet gösteren Diyanet ve Vakıf Emekçileri Sendikası’nın (DİVES) faaliyetleri sık sık denetlenmelidir. Bölgede hutbe ve vaazların içeriği halkın anlayabileceği seviyede hazırlanmalı ve Kürtçe verilebilmelidir. Anadilin kullanılması alanında da, bölgede Kürtçe’nin lehçelerinin ve Zazaca’nın günlük hayatta kullanımının önünde engeller varsa kaldırılmalı ve anadilin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.⁵⁸

İletişim ve medya alanında; bölgede yapılan hizmetlerin ve yardımların halka düzenli olarak anlatılması ve ayrılıkçı propagandanın önüne geçilmesi için projeler hazırlanmalıdır. Bölgede en çok seyredilen ve dinlenen televizyon ve radyo kanalları tespit edilmeli, bu kanallar üzerinden halkın doğru bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu kanallardan terör örgütünün halka uyguladığı şiddet ve baskının yansıtılması, ortak değerleri vurgulayan film, dizi ve belgesellerin yayınlanması oldukça önemlidir. Terör eylemlerinin ise örgüte destek sağlayacak şekilde yayınlanmasının engellenmesi için bir “Medya Özdenetim Merkezi” kurulmalıdır. Küçük bir grubun dar bir alanda yaptığı eylemlerin tüm kente yayıldığı yönünde oluşabilen algının önüne geçilmesi için belirli yayın kuralları geliştirilmelidir. Teröre hizmet eden internet sitelerinin tespit edilmesi ve yayınının filtrelenmesi için gerekli teknik önlemler alınmalı, örgütün propagandasını yapan bölgedeki korsan radyo yayınları engellenmelidir.⁵⁹

⁵⁷ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 64-68.

⁵⁸ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 69-72.

⁵⁹ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 88-94.

Sosyo-ekonomik boyutta; bölge ekonomisinin ve bölgedeki refah düzeyinin geliştirilmesi ve istihdamın artırılması adına tarım ve hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm ve sağlık alanlarında stratejiler tasarlanmalıdır. Tarım ve hayvancılık alanında ilk etapta il tarım teşkilatları ıslah edilerek, bu teşkilatların bölgedeki verimliliği artıracak ve özel sektörle birlikte çalışabilecek yetkinliğe kavuşması temin edilmelidir. Bölgedeki tarım ürünleri pazarında arz/talep dengesinin bozulduğu durumlarda piyasaya çiftçiyi koruyacak şekilde müdahale edilmelidir. Bölgede toprağın verimli olarak kullanılması için çalışmalar yapılmalıdır. Farklı toprak özellikleri ve iklim şartları dikkate alınarak bölgedeki havzalarda yetişebilecek en uygun ürünler tespit edilmeli, gerekli eğitim sağlanarak çiftçiler bu ürünleri üretmeye teşvik edilmelidir. Bölgede tasarruflu sulamaya geçiş için damla sulama sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Sertifikalı tohumluk üretimi ve bu yerli tohumların kullanımı desteklenmelidir.⁶⁰

Bölgede enerji bitkilerinin (mısır, kanola, soya gibi) ve tıbbi bitkilerin (kebere ve zahter gibi) üretimi konusunda altyapı çalışmaları gerçekleştirilmeli, bu ürünlerin fiyat ve alım garantisi verilerek yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bölgede ayrıca organik tarımın geliştirilmesini mümkün kılacak yeni bir teşvik sistemine ve kapsamlı bir projeye ihtiyaç vardır. Suriye sınırı boyunca uzanan ve mayınlardan temizlenmesi planlanan kuşaktaki havzalar büyük ölçüde organik tarıma müsait durumdadır. Organik tarım mevzuunda çiftçinin eğitimini, ileri biyoteknoloji uygulamalarını ve tüketicinin bilinçlenmesini hedefleyen projeler tasarlanabilir. Hayvancılık sahasında; Diyarbakır’da başlatılan Organize Hayvancılık Bölgesi (OHB) projesi, hayvancılık potansiyeli yüksek olan diğer illere de yaygınlaştırılmalıdır. Bölgede, hayvancılığın canlanması için yasaklı yaylaların güvenlik birimleriyle koordineli olarak açılması ve köylünün hayvan almasına olanak tanıyacak mikro krediler verilmesi gerekmektedir. Süt sığırının ve besi hayvancılığının ıslahında ise embriyo transferi yöntemi (MOET) desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.⁶¹

Ticaret ve sanayi alanında hedef; bölgedeki sermayenin yatırıma dönüşmesi, bölgeye batıdan sermaye çekilmesi ve bölgenin madencilik potansiyelinin değerlendirilmesi suretiyle ekonominin canlandırılmasıdır. Böylece kentlerde yeni istihdam imkânları sağlanabilecek, işsizliğin asgariye düşürülmesi mümkün olabilecektir. Bölge ekonomisinin kalkınmasına dönük GAP Eylem Planı kapsamında hızlandırılan projeler tamamlanmalıdır. Komşu ülkelerle ticari münasebetlerin geliştirilerek sürdürülmesi bölge ekonomisi için önem arz etmektedir. Komşu ülkelere ihraç edilebilecek ürün çeşitleri göz önünde bulundurularak bölgedeki sanayi altyapısının, yatırımların ve teşviklerin bu ürünlerin üretimine dönük düzenlenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Bölgeyi komşu ülkelere bağlayan sınır kapılarında ticareti artıracak şekilde bürokrasinin azaltılması, bölge ekonomisinin komşu ülkelere açılmasına imkân tanıyacak menfezler tespit edilerek yeni sınır kapılarının açılması faydalı olabilir. Nitekim Habur sınır kapısı yakınlarında açılması kararlaştırılan Türkiye ve Irak’ı demiryolu ve karayolu ile bağlayacak iki yeni gümrük kapısının bölge ekonomisine ciddi katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bölge ekonomisinin normalleşmesi için yasal sınır ticaretine getirilecek

---

⁶⁰ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 107-110.

⁶¹ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 110-115.

kolaylıklar ile kaçakçılığın engellenmesi zaruridir. Turizmin geliştirilmesi amacıyla; kış turizmi, yayla turizmi ve inanç turizmine öncelik verilerek bölgedeki turizm olanakları dört mevsim canlı kalacak şekilde işletilmelidir. Turizmin geliştirilmesi için turistik mekânlardaki altyapı ihtiyaçlarına yönelik projeler ve uluslararası tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Turistik mekânların istikrarlı bir şekilde ziyaretçi çekebilmesi ise büyük ölçüde bölgedeki güvenliğin sağlanmasına bağlıdır.⁶²

Sağlık alanında bugüne kadar gerçekleştirilen reformlar devam ettirilmeli, bölge halkına daha kaliteli sağlık hizmeti sunulmasına yönelik stratejiler üzerinde durulmalıdır. Sağlık personelinin bölgeye gidişini ve bölgede daha uzun süreli kalmasını teşvik edecek tedbirler alınmalıdır. Bölgede daha nitelikli ve tecrübeli personelin görev yapmasına yönelik yeni uygulamalar geliştirilmeli, özellikle acil servislerde mesleki yönden yeterli hekimlerin bulundurulmasına dikkat edilmelidir. Bölge halkının uzun mesafeli yolculuklar yapmadan hizmet almasını sağlamak için bölgedeki merkezi hastaneler bütün dallarda yeterli hale getirilmelidir. Bölgedeki yeşil kart uygulaması, kart sahibi olma aşamasında görülebilen adaletsizlikler giderilerek geliştirilmeli ve devam ettirilmelidir. Hasta-hekim iletişiminin iyileştirilmesi amacıyla bölgede hizmet eden doktorlara temel Kürtçe cümleler öğretilmeli, gerekli durumlarda hasta-doktor diyalogunu sağlayacak yardımcı personel görevlendirilmelidir. Doktorlara ve diğer sağlık personeline ve sağlık ocaklarındaki görevlilere bölge halkıyla münasebet konusunda eğitim verilerek hizmet esnasında fedakâr ve şefkatli olmaları sağlanmalıdır. Nitekim kadirşinas bölge halkı samimiyetle verilen hizmete müspet karşılık vermekte, doktorlara ve diğer sağlık görevlilerine minnettar kalmaktadır. Diğer taraftan halkın da hasta-doktor ilişkileri ve sağlık konularında eğitilmesine yönelik projeler geliştirilmelidir. Bölge halkının koruyucu sağlık konusunda bilinçlendirilmesi, koruyucu sağlık hizmetlerinin artırılarak sürdürülmesi ve yerel yönetimlerin bu alana katkı yapması sağlanmalıdır. Bölgedeki sağlık hizmetlerinin halka anlatılması ve TRT 6’daki sağlık programlarının eğitici nitelikte hazırlanması gereklidir.⁶³

Güvenlik Boyutu

Kürt sorununun çözümü sürecinin istikrarlı bir şekilde işleyebilmesi, demokratikleşme boyutunda, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutta geliştirilen projelerin uygulanabilmesi güvenlik boyutunda alınan mesafeye bağlıdır. Bölge halkının demokratik hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi ve refah düzeyinin yükselerek istikrar kazanması PKK terör örgütünün etkisiz hale getirilmesiyle sağlanabilecektir. Terör örgütünün bölgede varlık göstermesi, bölgede başlatılan rehabilitasyon sürecinin ilerlemesini engellemektedir. Dolayısıyla, çözüm sürecinin güvenlik boyutunda, terör örgütünün dağıtılmasına yönelik silahlı mücadele kararlılıkla yürütülmelidir.

⁶² Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 105-107, 117.

⁶³ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 119-129.

Türkiye’nin terörle mücadele tecrübesinde ilk dönemlerde askeri güç ön plana çıkmış, ancak bu yaklaşımın zararlı etkileri fark edilince tam tersi bir sürece girilmiştir. Sadece demokratikleşme, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanda çalışmaların yürütüldüğü, örgütle silahlı mücadelenin tali plana düşürüldüğü bu dönemde terör örgütü bölgede tekrar güçlenmeye başlamıştır. Çözüm sürecini sadece güvenlik-merkezli ve fazla güç kullanarak yönetmek uzun vadede terör örgütüne hizmet ederken, sürecin hiç kuvvet kullanmadan yürütülmesi örgütün bölgede fiili hâkimiyet kurmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle çözüm süreci güvenlik boyutunun ihmal edilmediği çok boyutlu bir biçimde sürdürülmeli, PKK terör örgütünün silahlı kuvvet kabiliyeti mutlak surette etkisiz hale getirilmelidir.

Çözüm sürecinin güvenlik boyutunda iç ve dış dinamikler kullanılarak PKK terör örgütünün silah bırakması için çaba sarf edilmelidir. Yurtiçinde örgütün KCK yapılanmasına yönelik başlatılan operasyonlar kararlılıkla sürdürülmelidir. Türkiye’nin kendi sınırları içinde paralel bir devlet yapılanmasına müsaade etmesi mümkün değildir. Örgütün devletleşme aşamasına geçmek maksadı ile tesis ettiği KCK sisteminin dağıtılması terörle mücadele aşamasının ilerlemesi için elzemdir. Cezaevlerinde PKK terör örgütü mensuplarının rahat hareket etmesinin önüne geçilmelidir. Bu mekânların örgütün eğitim alanı olmaktan çıkarılması oldukça önemlidir. İllerin ihtiyaçları doğrultusunda yeterli sayıda güvenlik personeli atanmalıdır. İl ve ilçe merkezlerindeki kalabalık yerlerde alınan güvenlik tedbirleri teknolojik imkânlarla desteklenmelidir. Bu merkezlerde MOBESE kamera sistemi yaygınlaştırılmalı ve sokak aydınlatması genişletilerek karanlık alan bırakılmamalıdır.⁶⁴

Örgütün eylemlerini sürdürmek için tedarik ettiği finansal kaynakların kesilmesine yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır. Terör örgütünün en büyük finans kaynağı uyuşturucu ticaretidir. Örgüt büyük ölçüde Afganistan-İran-Pakistan üçgeninden ülkeye sokulan ham veya işlenmiş uyuşturucunun Türkiye’ye girişi ve işlenmesi, Avrupa’ya nakli ve Avrupa ülkelerindeki dağıtımını tekeline almış durumdadır. PKK terör örgütü yurtiçinde ekimden işleme aşamasına kadar esrar ve eroin üretimi de gerçekleştirmektedir. Örgüt bölgedeki dağlık arazilerdeki tarlalarda kenevir ve afyon ekimi yaptırmakta, bu ekimlerden elde ettiği hammaddeden yine bölgedeki uyuşturucu imalat merkezlerinde esrar, morfin ve eroin üretmektedir. Kokain alanında ise terör örgütü Güney Amerika’da üretilen kokainin Türkiye üzerinden Avrupa’ya naklinde kuryelik yapmaktadır.⁶⁵ Terör örgütünün uyuşturucu ticaretine yönelik gerçekleştirilen başarılı operasyonlar sürdürülmeli, örgütün bölgedeki ekim ve imalat merkezleri temizlenmelidir. Örgütün son yıllarda sigara kaçakçılığından da gelir elde etmeye başladığı bilinmektedir. Sigara kaçakçılığıyla mücadele PKK terör örgütünün finans kaynaklarının kurutulması için kararlılıkla devam ettirilmelidir. Diğer taraftan, KCK’nın Demokratik Toplum Kongresi üyeleri, milletvekilleri, belediye başkanları ve parti üyelerinin maaşlarından ve bölgedeki belediyelerden sağladığı gelirin de önüne geçilmelidir. KCK’nın

---

⁶⁴ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 134-138.

⁶⁵ PKK terör örgütü uzun yıllar uyuşturucu kaçakçılığı yapmadığını ileri sürerek kendini temize çıkarmaya çalışmıştır. Ancak örgütün uyuşturucu ticareti alanında yürüttüğü faaliyetler; OECD Mali Eylem Görev Gücü’nün 2007’de hazırladığı rapor, BM Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi’nin (UNODC) 2008 yılında yayınladığı rapor ve Avrupa Polis Teşkilatı’nın (EUROPOL) 2009, 2010 ve 2011 raporları ile teyit edilmiştir.

Mavi Kampanya adı altında işadamlarından Kumbara Kampanyası adı altında ise esnaftan zorla para toplaması engellenmelidir.

Terörle mücadelede kırsal istihbaratın ve kent istihbaratının tek merkezde toplanması ve ilgili mercilere süratle ulaştırılması gereklidir. Türkiye’de istihbarat edinen kuruluşlar arasında sağlanacak sürekli işbirliği ve bu işbirliği dâhilinde hazırlanacak düzenli raporlar teröristle mücadelede etkinliği artıracaktır. Sınırötesi istihbarat alanında ise mevcut işbirlikleri kıymetli olmakla birlikte, Türkiye uzaydan kendine ait gözlem ve keşif uydu ağıyla istihbarat temin etmeye çalışmalıdır. Yerli imkânlarla yürütülen mevcut uydu projeleri kararlılıkla sürdürülmelidir. Yerli teknolojiyle fırlatma rampası üretimi ise mutlaka değerlendirilmeli, Türkiye kendi casus uydusunu kendi imkânlarıyla yürüneye yerleştirebilmelidir. Teröristle mücadelede kırsal ve kent bütünlüğünü sağlamak amacıyla farklı güvenlik birimleri arasında koordinasyon en üst düzeye çıkarılmalıdır. Mücadelede silahlı güç gerektiğinde ve yeteri kadar kullanılmalı, halkın rahatsız olmasına meydan vermeden istihbarata dayalı nokta harekâtları icra edilmelidir. Terör örgütünün organizasyon yeteneğinin ve psikolojisinin tahrip edilmesi için örgütün lider kadrosunun etkisiz hale getirilmesi veya yakalanması şarttır. Bu hedefe dönük yürütülmekte olan ve planlanan harekâtlar oldukça isabetlidir.⁶⁶

Terörle mücadelede önemli bir yeri olan koruculuk sistemi ıslah edilmeli ve örgüt silah bırakıncaya kadar bu sistem etkin bir şekilde yürütülmelidir. Sistemi kendi menfaatleri doğrultusunda istismar eden, devletin gücünü yakın çevresine baskı kurmada kullanan ve kaçakçılık gibi adi suçlara bulaşan korucuların ilk etapta kazanılmasına çalışılmalıdır. ıslah olmadıkları takdirde ise bu korucuların sistemden çıkarılması gerekmektedir. Devletin yanında görünerek örgütle işbirliği yapan korucular ise doğrudan sistemden çıkarılmalıdır.⁶⁷

Sınır güvenliğinin sağlanması için kapsamlı tedbirler alınmalıdır. Öncelikle sınır güvenliği için planlanan profesyonel birimin hazırlığı hızlandırılmalıdır. Sınırlarda, terör örgütü tarafından yoğun olarak kullanılan geçiş güzergâhlarında geçişi zorlaştıracak fiziki engeller inşa edilmelidir. Komşu devletlerle anlaşmalar yaparak sınır hattının daha kolay denetlenebilecek yerlerden geçmesi sağlanmalıdır. Sınırların korunması için tüm teknolojik imkânlar seferber edilmelidir. Sınır boylarına, mayın döşenemeyecek şekilde asfaltlanacak yeni yollar inşa edilmeli, kameralı ve sensörlü gözlem sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Sınır birliklerinin binaları dayanıklı şekilde ve savunulması kolay biçimde yeniden inşa edilmelidir.⁶⁸ TOKİ’nin yakın zamanda inşa etmeye başladığı, projeleri Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından hazırlanan yüksek güvenli karakollar ve karakolların çevre emniyeti için konuşlandırılan yerli robot araçlar (İzci) geliştirilerek yaygınlaştırılmalıdır. Sınır güvenliği için özellikle Türkiye’de üretilen insansız hava araçlarından (İHA) istifade edilmelidir. Terör örgütünün sınırlardan sızma girişimlerine eşzamanlı karşılık verebilmek için de silahlı İHA’ların yerli imkânlarla geliştirilmesi gerekmektedir.

⁶⁶ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 134-135.

⁶⁷ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 136.

⁶⁸ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 138.

Örgütle müzakere edilerek çözüm doğrultusunda mesafe alınamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak barışçıl bir yaklaşımla PKK ile örgütün silah bırakmasına yönelik görüşmeler yapılabilir. Bu süreçte de terör örgütüne itimat edilememesi ve güvenlik tedbirlerinin kesintisiz sürdürülmesi elzemdir. Örgütün silah bırakmaya yanaşması durumunda af seçeneğinin stratejik bir adım olarak değerlendirilmesinde fayda vardır. Örgüt mensuplarının topluma kazandırılması aşamasının sağlıklı işleyebilmesi için lider ekibin başka ülkelerde ikamete zorlanması gerekmektedir. Af kapsamına alınan örgüt mensuplarına bir süre psikolojik rehabilitasyon desteği sağlayabilecek bir merkez tesis edilmelidir. Örgüt silah bıraksa bile kontrol edilemeyen bazı grupların silahlı mücadeleye devam edebileceği öngörülmeli ve gerekli güvenlik tedbirleri devam ettirilmelidir.⁶⁹

Uluslararası İlişkiler Boyutu

Uluslararası boyutta hedef, her türlü imkân ve vasitanın kullanılarak PKK terör örgütünün ulusötesi ölçekteki varlığının ve faaliyetlerinin bitirilmesi ve yurtdışı desteğinin tamamen kesilmesidir. Bu süreçte Türkiye, bilgilendirme kampanyalarından diplomatik baskıya, ekonomik yaptırımlardan askeri harekâtlara kadar tüm araçları ülkenin bekasını tehlikeye sokmayacak şekilde kullanmalıdır.

Terör örgütüne karşı komşu ülkelerle yürütülen güvenlik işbirliği çalışmaları güçlendirilerek sürdürülmelidir. Türkiye, ABD ve Irak arasında tesis edilen üçlü mekanizmadan etkili şekilde istifade edilmelidir. Terör örgütünün Ortadoğu’da önemli bir güvenlik problemi olduğu, sadece Türkiye’nin değil İran, Irak ve Suriye’nin de güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit ettiği ısrarla telaffuz edilmelidir. Terör örgütünün geçmişte ve bugün Ortadoğu’daki istikrarsızlığı artırdığı, bölge ülkeleri arasındaki işbirliği süreçlerini sekteye uğrattığı ve böylece bölge ekonomisine zarar verdiği her vesile ile vurgulanmalıdır. Örgüte karşı uluslararası işbirliği hedefiyle İslam İşbirliği Teşkilatı’nın (İİT) terörle mücadele konusunda daha etkin kılınmasına dönük girişimlerde bulunulabilir. İİT üyesi ülkelerin Türkiye’nin PKK terör örgütüne karşı mücadelesine destek vermesi için somut öneriler geliştirilebilir.⁷⁰

Sınır dışındaki özellikle Kuzey Irak’taki teröristlerin takip edilmesi, ülkeye girişinin önlenmesi ve etkisiz hale getirilmesine yönelik harekât kabiliyetinin hazır tutulması gerekmektedir. Silahlı İHA’lar milli imkânlarla üretilerek Irak sınırında, Kuzey Irak’ta ve Kandil bölgesinde hedeflerin etkisiz hale getirilmesinde kullanılmalıdır. Kuzey Irak’a hava ve kara sahasını kullanmak suretiyle askeri harekât gerçekleştirme imkân ve kabiliyeti sürekli muhafaza edilmelidir. Komşu ülkelerle işbirliği ortamını koruyarak sınırötesi harekâta elverişli şartlar ve zemin her an hazır tutulmalıdır. Kuzey Irak’ı terör örgütünün barınamayacağı bir bölge haline getirme hedefiyle büyük çaplı harekâtlar yerine örgüt kamplarına küçük birliklerle nokta

---

⁶⁹ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 133-136.

⁷⁰ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 139-144.

harekâtları gerçekleştirilmelidir. Silahlı İHA’larla Kandil bölgesi sürekli denetim altında tutulmalı, terör örgütünün bölgedeki hareket kabiliyeti ortadan kaldırılmalıdır.⁷¹

Uluslararası alanda, terör örgütünün ideolojisi ve yasadışı faaliyetleri anlatılarak örgütün yalnızlaştırılması sağlanmalıdır. Dışişleri mensupları tarafından uluslararası kamuoyunda PKK terör örgütünün Türkiye karşıtı propagandalarına karşı ilgili ülkeler nezdinde doğru bilgilendirme yapılmalıdır. Avrupa’da Türkiye’nin baskıcı bir devlet, PKK’nın ise özgürlükçü bir örgüt olduğu yönünde oluşturulan algının izalesi kapsamlı bir yayın projesini gerektirmektedir. Avrupa kamuoylarına Türkiye’deki demokratikleşme süreci, bu süreçte Kürt sorununun çözümü doğrultusunda atılan adımlar ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sürdürülen yatırımlar ve projeler anlatılmalıdır. Terör örgütünün ise özellikle sivillere yönelik gerçekleştirdiği kanlı eylemleri, gerek Avrupa’daki gerekse Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşlar üzerindeki siyasi ve ekonomik baskısı vurgulanmalıdır. Özellikle Roj TV’nin Türkiye’nin terörle mücadelesiyle ilgili yaptığı gerçek dışı yayınlara cevaben karşı bilgilendirme faaliyetlerinin koordine edilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Avrupa toplumlarına ulaşabilen Avrupa dillerinde televizyon ve radyo yayınlarına ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir. TRT İngilizce projesinin bu istikamette önemli bir adım olduğu belirtilmelidir.

Uluslararası alanda örgütün propagandasını yapan basın kuruluşlarının yasaklanması PKK’nın propaganda yeteneğinin bertaraf edilmesi için şarttır. Terör örgütü, KCK yapılanması ile birlikte sahibi olduğu yayın kuruluşlarını tek merkezden yönlendirmek için aynı çatı altında toplamıştır. Örgütün yayın kuruluşları, KCK’nın sözde yürütme erkine bağlı İdeolojik Alan Merkezi altında faaliyet gösteren Basın Komitesi’nin talimatları doğrultusunda hareket etmektedir. KCK Basın Komitesi terör örgütünün yayın kuruluşlarını Türkiye, Avrupa, İran, Irak, Suriye, Rusya-Ermenistan ve kırsal alan olmak üzere 7 bölge kapsamında koordine etmektedir. Terör örgütü bu yayın kuruluşları ile örgüte katılım, finansal destek ve Öcalan propagandası yapmakta, dağdaki yaşamı özendirmeye çalışmakta, Türkiye ile ilgili ve terörle mücadele eden güvenlik güçleri hakkında yanlış bilgilendirme kampanyası yürütmekte, KCK gündemini örgüt kadrolarına aktarmakta ve örgüt sempatanlarını sokak eylemlerine yönlendirmektedir. Bu nedenle yurtiçinde KCK’nın medya ayağına yönelik başlatılan operasyonlar kesintisiz sürdürülmelidir. Yurtdışında ise ilk etapta özellikle Avrupa’da ve Kuzey Irak’ta PKK terör örgütünün propagandasını yapan televizyon, radyo, gazete ve dergilerin yayınının durdurulması zaruridir. Danimarka’daki stüdyolardan Fransız şirket Eutelsat’a ait uydular aracılığıyla yayın yapan Roj TV’nin mahkeme kararı ile terör örgütünün kanalı olduğunun tescillenmesi bu açıdan önemli bir gelişmedir. Kanalın yayınının tamamen kesilmesi için başlatılan girişimler kararlılıkla sürdürülmelidir.

Uluslararası arenada PKK’nın terör örgütü olarak kabul edilmesi ve faaliyetlerinin yasaklanması için mevcut çalışmalar artırılarak sürdürülmelidir. PKK hâlihazırda ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda başta olmak üzere pek çok Batılı ülke ve Türkiye’nin

⁷¹ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 140-141.

komşuları İran, Irak ve Suriye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir. Örgüt aynı zamanda Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği’nin terör örgütleri listesinde yer almaktadır. Buna rağmen PKK terör örgütü özellikle Avrupa ülkelerinde varlık gösterebilmektedir. Örgütün mevcut ekonomisi ağırlıklı olarak Avrupa merkezlidir. Terör örgütü, Avrupa genelinde uyuşturucu ve insan kaçakçılığını kontrol etmekte, kara para aklamakta, Avrupa ülkelerindeki Kürt nüfustan baskı ve tehditle bağış adı altında haraç toplamaktadır. Örgüt ayrıca Avrupa’da propaganda amaçlı yayınladığı gazete ve dergilerin mecburi satışlarından ve düzenlediği sosyo-kültürel faaliyetlere katılım biletlerinden önemli miktarda finansal destek temin etmektedir. Avrupa ülkelerinin ise örgüte karşı mücadelede oldukça isteksiz hareket ettiği aşikârdır. 2010 yılında Almanya, İtalya, Fransa ve Belçika’da PKK terör örgütüne yönelik yapılan operasyonlar büyük ölçüde ABD’nin telkini ile icra edilmiştir.

PKK terör örgütü Avrupa’da özellikle Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Yunanistan’da finansman tedarik noktasında ve siyasi açıdan oldukça serbest faaliyet göstermektedir. Alman iç istihbarat servisi Federal Anayasa Koruma Teşkilatı’nın (Bundesverfassungsschutz) Temmuz 2011’de yayınladığı güvenlik raporu, PKK’nın Almanya’daki varlığını tekrar gözler önünde sermiştir. Rapor, terör örgütünün ülkenin kuzey, orta ve güney bölümlerindeki üç merkez üzerinden 28 bölgede varlık gösterdiğini, örgüte müzahir Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu (YEK-KOM) adı altında faal 44 dernek bulunduğunu ortaya koymuştur. PKK, Almanya tarafından 1993 yılında terör örgütleri listesine dâhil edilmiştir. Bu tarihten itibaren terör örgütünün Almanya’daki tüm faaliyetleri yasaklanmış durumdadır. Ancak örgüt, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bu ülkede de farklı isimler altında ve yasal statüdeki dernekler aracılığıyla lobi çalışmaları yürütmekte, propaganda yapmakta ve para toplamaktadır. Örgütün, AB içinde sağlanan serbest dolaşım imkânıyla da Avrupa ölçeğinde hareket kabiliyeti artmıştır.

Türkiye, uluslararası düzeyde terörle mücadele konusunda başlatılan tüm girişimleri desteklemiş, 1970’lerden bu yana kabul edilen BM kararlarını ve sözleşmelerini kabul eden ve uygulayan ilk ülkelerden olmuştur.⁷² Ankara aynı hassasiyeti diğer ülkelerin de göstermesi gerektiği konusundaki diplomatik tepkisini devam ettirmelidir. Emniyet Genel Müdürlüğü’nde bu tepkiyi uluslararası zeminde uygulamaya dönüştürecek ve yurtdışındaki mücadeleyi koordine edecek bir Takip Birimi oluşturulabilir. Özellikle Avrupa ülkelerinin, BM Güvenlik Konseyi’nin 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde terörizmle mücadele ile ilgili aldığı 1373 sayılı karara riayeti dikkatle takip edilmelidir. Türkiye’de terörist faaliyetlerde bulunup başka ülkelere sığınmaya çalışan örgüt mensuplarının yargılanması veya iade edilmesi sağlanmalıdır. PKK terör örgütünün eylemlerine katılan, örgüte mali destek sağlayan ve örgüt mensuplarına yataklık yapanlara sığınma imkânının tanınmaması yönünde girişimlerde

---

⁷² Necati Alkan, *Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009), 151.

bulunulmalıdır.⁷³ Türkiye, uluslararası düzeyde kara para aklama ve terör finansmanının engellenmesi hedefiyle 1989’da teşkil edilen Mali Eylem Görev Gücü (FATF) üyesidir. Terör örgütünün etkin olduğu Avrupa ülkelerinin -Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Yunanistan- tümü FATF üyesidir. Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesinde faaliyet gösteren FATF’ın bugüne kadar aldığı 40 tavsiye ve 9 özel tavsiye kararına bu ülkelerin uyum sağlaması konusu gündemde tutulmalıdır.

Terör örgütünün Avrupa ülkelerindeki faaliyetlerinin yasaklanması için ülkeler nezdinde ayrı teşebbüsler düşünülebilir. Bu ülkelere menfi tepki vererek mesafe koymak yerine siyasi ve ekonomik ilişkiler güçlendirilerek ülke kamuoylarında örgüte karşı tavır alınması sağlanmalıdır. Ülke kamuoylarında ortaya çıkabilecek bu olumsuz tavır örgütün Avrupa’daki finansman desteğinin kesilmesine dönük mesafe alınmasını sağlayabilecektir. Terör örgütünün faal olduğu Avrupa ülkelerindeki toplumlara; örgütün uyuşturucu ticareti, kadın ticareti, organ ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama ve haraç almak gibi yasadışı faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ülke güvenliğine ve ekonomisine verdiği zarar anlatılmalıdır. Özellikle örgütün Asya ülkelerinden Avrupa’ya gerçekleştirdiği insan kaçakçılığı tüm ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturulmalıdır. Terör örgütünün göçmenlere sahte pasaport tedarik ettiği, göçmenleri Avrupa ülkelerine sınır kapıları dışından kaçak yollarla soktuğu ve göçmenlerin bu ülkelerde yasadışı olarak kalmasını sağladığı Avrupa kamuoylarında sürekli gündeme getirilmelidir. PKK terör örgütünün Avrupa ülkelerinde “Kürt kökenli vatandaşlar yararına” ve “Kürt kültürüne katkı” kisvesiyle topladığı paranın nihai adresi vurgulanmalıdır. Mesela, 2011 yılında terör örgütünün Kürt Kızılayı adı altında Van’daki depremzedelere yardım vaadiyle topladığı bağışların Kandil’e gönderildiği bilinmemektedir. Bu nitelikteki dolandırıcılık faaliyetlerinin Avrupa kamuoyuna duyurulması örgüte duyulan sempatinin kırılmasına hizmet edecektir.

Örgüt mensuplarının terör suçundan ziyade Avrupa’da yürüttüğü yasadışı faaliyetlerin sorumlusu olarak yakalanması için çaba harcamak daha kolay netice verebilir. Örgütün her ülkedeki yasadışı faaliyetleri üzerine ayrıntılı raporlar hazırlanmalı, bu raporlar ilgili ülkenin yetkililerine üst düzey temaslarla sunulmalıdır. Sadece teröristlerin ve terör örgütüne bağlı derneklerin varlığını ortaya koyan raporların Avrupa ülkeleri tarafından beklenen alakayı görmediği açıktır. Avrupalı devletlere örgütün uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama ve haraç almak gibi yasadışı eylemlerini ön planda tutan işbirliği yöntemleri teklif edilmelidir. Bu suçları öne sürülerek teröristlerin sığındığı ülkelerdeki polis teşkilatları ile ortak harekâtlar tasarlanmalı, önemli isimlerin yakalanması için gayret sarf edilmelidir. ABD’nin 2008 yılında PKK terör örgütünü “Birinci Derecede Önemli Uyuşturucu Madde Kaçakçısı Örgüt” olarak ilan etmesi bu istikamette kayda değer bir başarıdır. Aynı şekilde PKK liderlerinin⁷⁴ ABD’nin Yabancı Narkotik Elebaşları Belirleme Yasası’na dâhil edilmesi oldukça

⁷³ Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 141.

⁷⁴ Elebaşı (Kingpin) Yasası olarak da bilinen bu yasaya 2009 yılında Rıza Altun, Murat Karayılan, Zübeyir Aydar, 2011 yılında ise Remzi Kartal, Cemil Bayık, Duran Kalkan, Sabri Ok ve Adem Uzun dahil edilmiştir.

önemli bir adımdır. Böylece, yasaya dâhil edilen PKK yöneticilerinin ABD’deki tüm mal varlıklarının dondurulması kararlaştırılmış ve Amerikan vatandaşlarının tüm dünyada bu kişilerle ticari ilişkiye girmesi yasaklanmıştır. Bu netice büyük ölçüde Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (KOM) ile ABD Hazine Bakanlığı ve Uyuşturucuyla Mücadele Teşkilatı (DEA) arasında geliştirilen işbirliğinin semeresidir. Benzer işbirliği süreçleri Avrupalı ülkelerdeki muadil kuruluşlarla da geliştirilebilmelidir.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süper Güç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Selected Articles of Hydrogen Phenomena
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim
Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Terörle Mücadele Stratejisi (Bilge Adamlar Kurulu Raporu)
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye’de Kürtler ve Toplumsal Algılar
Dr. Mehmet Sadi BİLGİÇ
Dr. Salih AKYÜREK

Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Raporlar

Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye’nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlder TURAN

Rapor 6: Irak’ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye’ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye’de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik, Türkiye’deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa Türkiye’nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye’nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK-Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ

Dr. Salih AKYÜREK

Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Müstecep DİLBER

Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye’de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY-Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye’nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır’da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ-Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD’nin Irak’tan Çekilmesi ve Türkiye’ye Etkileri

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK-Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar (Bilge Adamlar Kurulu Raporu)

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 31: Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK

Mustafa YETİM

Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 32: Güvenli Seçim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 33: Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi

Prof. Dr. Ali L. KARAOSMANOĞLU

Rapor 34: Terör Önleme Birimleri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 35: İran, Şii Hilali ve Arap Baharı

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Emin SALİHİ

Rapor 36: Yeni Anayasadan Toplumsal Beklentiler

BİLGESAM

Rapor 37: Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Reha YILMAZ, Elnur İSMAYILOV

Rapor 38: Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye’de Tutuklama

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Rapor 39: Afrika’da Türkiye ve Türk Algısı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Rapor 40: Kaos Senaryolarının Merkezinde İran

Doç. Dr. Atilla Sandıklı, Bilgehan Emeklier

Rapor 41: Ermenistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 42: Yasa dışı Göç ve Türkiye

Emine AKÇADAĞ

Rapor 43: Kırgızistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 44: Kazakistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2011) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 4, Bahar 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye - Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi
Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-9: Gelişen ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri’nin Bugünü ve Yarını

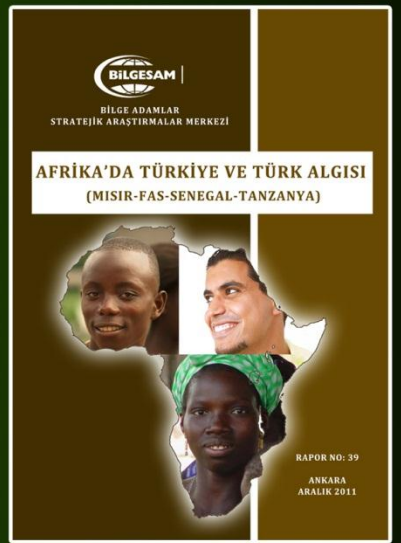
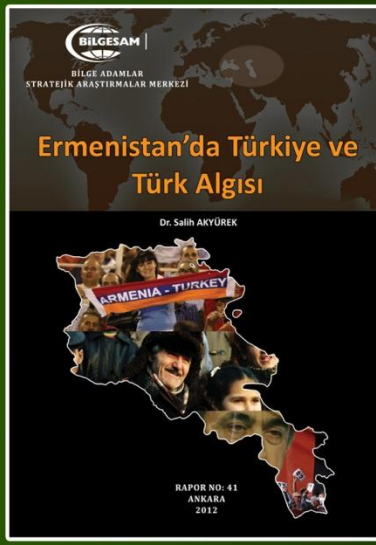
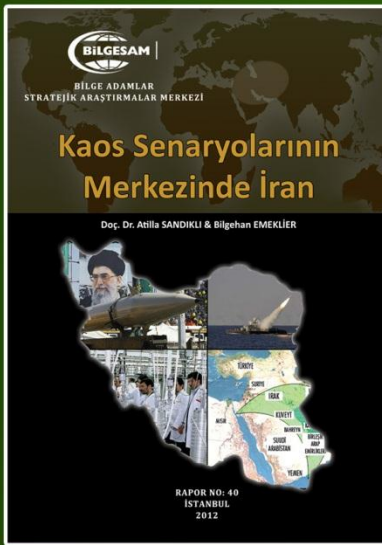
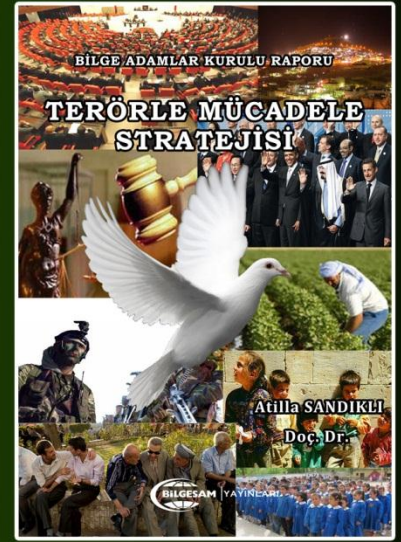
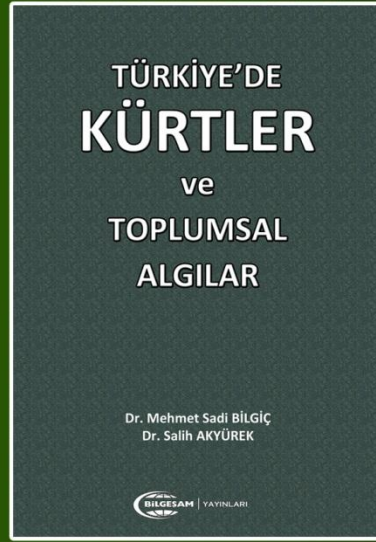
E. Oramiral Salim DERVİŞOĞLU ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-10: Soru ve Cevaplarla Yeni Anayasa

Kasım ESEN ile Söyleşi
Özdemir AKBAL

Bilge Söyleşi-11: Türk Hava Kuvvetleri’nin Bugünü ve Yarını
E. Hv. Korgeneral Şadi ERGÜVENÇ ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

BİLGE ADAMLAR STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
Mecidiyeköy Yolu Caddesi, Celil Ağa İş Merkezi No: 10, Kat: 9 Daire: 36-38
Mecidiyeköy / İSTANBUL
www.bilgesam.org e-posta: bilgesam@bilgesam.org
Tel: 0 212 217 65 91 Faks: 0 212 217 65 93